ЗАҲИРАДА ҚОҒОЗ АРЗОН, ЛЕКИН...

Норвегияда ҳар куни 1000 кишидан 588 киши, АҚШда 215 нафари, Россияда 105 одам газета мутолаа қилса, Ўзбекистонда бу кўрсаткич бор-йўғи минг кишига 12 тани ташкил этаяпти.

2-бет

РОССИЯ САЙЛОВ АРАФАСИДА

Либерал-демократлар эса ҳаммани лол қолдиришди. Афтидан, ўтган сайловлардан Владимир Жириновский ҳам толиққан кўринади. Бу сафар у дабдурустдан ўзининг тан қўриқчиси Олег Малишкинни президентликка номзод қилиб кўрсатиб юборди.

3-бет

ҚОРЛИ ЎТРОР

Қуёшнинг уфқ сари сафари Ўтрорда поёнига етди. У ўз сайрини жаннатоборо Шаҳрисабздан бошлагани ҳақ гап. То тириклик дунёси мавжуд экан, бу сайру сафар, бу қаҳрамоннома қайта-қайта ривоят қилинаверади. Бу ривоятлар кеча ва кундузнинг такрорланиши сингари давомий бўлаверади. Зеро, ҳаёт бардавом, тириклик бардавом. Бинобарин, қуёш ҳам яна қайта чиқиш учун ботади, дейдилар.

4-бет

Mustaqil gazeta

HURRIYAT

1996-yil dekabrdan chiqa boshlagan E-mail: hurriyat@uzpak.uz № 7 (365) 2004-yil 18-fevral

«HURRIYAT» сизники, Сиз HURRIYATники бўлинг!

Газетамизга 2004 йил учун обуна давом этмоқда.

Нашр кўрсаткичи — 233

Жараён

ПРОКУРАТУРА ВА ОАВ

2004 ЙИЛДА ҲАМКОРЛИК КУЧАЯДИ

Эгаллаб турган вазифам кўпроқ журналистлар билан ишлашни тақозо қилади. Эрталабки фаолиятим маҳаллий ёки хорижий журналистларнинг телефондаги Бош прокуратура билан боғлиқ саволига жавоб беришдан бошланади.

Яқинда журналистлар билан юзма-юз мулоқотда менга бир журналист:

— Света опа, прокуратурада журналистлар билан бор ҳақиқатни айтиб, очиқ мулоқот қилоладиган ходим борми? — деб қолди.

— Бор, — дедим ишонч билан.

— У ким, — деди журналист ўша ҳаяжон билан. — Ўзимдан бошқа кўплаб прокурорлар билан сизни мулоқот қилдиришим мумкин.

Мен ўша журналист билан анча суҳбатлашдим. У менинг суҳбатимдан мамнун бўлиб раҳмат айтиб чиқиб кетди.

Тўғриси, прокуратуранинг халқдан яширадиган нарсаси йўқ. Бугунги прокурорга талаб бошқача қўйилган. Юртбошимиз Ислом Каримов таъбири билан айтганда "Прокурор халқ устидан назорат қилиши эмас, аксинча, унга хизмат қилмоғи керак. Прокурорлар ҳам шу юрт фарзанди. Улар ҳам инсон. Хато қилиши мумкин. Иш бўлган жойда камчилик бўлиши табиий. Фақат оқни оқ, қорани қора дейишдан қўрқмаслигимиз керак. Ана шунда халқнинг юзига тик қарай оламиз".

Журналистларимиз билан очиқ мулоқотга, ОАВда бор ҳақиқатни айтиш имкониятини бизга мустақиллик берди, дея баралла айта оламиз. Собиқ Иттифоқ даврида гўё ОАВ билан прокуратура икки қутбдаги ташкилот эди. Энди ҳаёт прокурорларимиздан дадилликни, бор ҳақиқатни айтишни талаб қилаяпти. Эътирофли томони ҳамкорлигимиз бизни халққа яқинлаштирди. Халқдан ҳақиқатни яшириб бўлмайди. Ҳақиқат гўё вулқон, у барибир бир жойни ёриб отилиб чиқади. Ҳақиқат айтилмаган жойда миш-мишлар "бола"лайди.

Республика Бош прокуратураси мустақилликнинг илк кунларидан ОАВ билан ҳамкорликни йўлга қўйди. Брифинглар ва очиқ мулоқотларга журналистларни таклиф этди. Бунга яқинда юз берган авиаҳалокат тафсилотларини ҳам келтиришимиз мумкин.

2004 йил 13 январь куни Тошкент аэропорти ҳудудида "Ўзбекистон ҳаво йўллари" миллий авиакомпаниясига қарашли "Як-40" самолёти авиҳалокати юзасидан Республика Бош прокурори Рашиджон Қодиров жаҳон ОАВга авиҳалокат ҳақида ахборот берди. Сўнг авиҳалокат сабабларини аниқлаш бўйича ҳукумат комиссияси тузилгани ҳақида тушунтириш бериб, журналистларни қизиқтирган саволларга жавоб қайтарди. Республика Бош прокуратурасининг матбуот марказига навбатчилар тайинланиб кеча-кундуз ишлади. Дунёнинг турли бурчакларидан матбуот марказимизга журналистлар қўнғироқ қилиб, воқеа ҳақида маълумот олиб туришди. Прокуратура ўз соҳасига ошкоралик беришни ўзининг нашрларини ташкил қилишдан бошлади. Бу даврнинг талаби эди. Республика Бош прокуратурасининг "Қонун ҳимоясида" бирлашган таҳририяти 1996 йилдан буён фаолият кўрсатаяпти. Уч-тўрт киши бўлиб иш бошлаган гуруҳ бугун 40 кишилик катта ижодий жамоага айланди. Бундан 8 йил олдин чиқа бошлаган "Қонун ҳимоясида" журналининг 100-сони апрел ойида ўз ўқувчиларининг қўлига етиб боради. Газетамизда чоп этилаётган прокуратура ҳайъати, суд очерклари, криминал мавзудаги таҳлилий мақолалар ўқувчилар эътиборини тортиб келмоқда. Газетамиз салкам 25 минг нусхада чоп этиляпти.

Яқинда "Ҳуқуқ" муштарийлари газетанинг 300-сонини олишди. Ижодий жамоа прокуратура тизимидаги нафақат ютуқ, балки муаммоларни ҳам очиқ-ойдин ёзмоқда. Шу туфайли ёрдам сўраб келувчиларнинг сони ҳам ошмоқда. Мустақилликдан сўнг Республика Бош прокуратураси қонунларнинг ижросини таъминлаш, фуқароларимиз ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши кураш юзасидан катта ишларни амалга оширди. Буни халқаро журналистлар ҳам эътироф этмоқда. Халқ билан прокуратура ўртасида кўприк вазифасини ўтаётган Республикамиз ОАВ тизимдаги аҳволни юртдошларимизга етказиб беришда катта ишлар қилди. Прокуратура билан ОАВ бир мақсад йўлида янада яқинлашди. Бу ҳамкорлик прокуратурага янада ошкоралик беришда муҳим роль ўйнайди. Республика Бош прокуратурасида матбуот маркази фаолият кўрсатиб келаяпти. Журналистлар ўзларини қизиқтирган барча саволларга марказимиздан жавоб олиши мумкин. Матбуот гуруҳи кўплаб ОАВ билан имкон қадар ҳамкорлик ўрнатган. Бош прокуратура ташаббуси билан ўтган йили "Суд-ҳуқуқ соҳасида ислоҳотларни тарғиб қилишда прокуратура органлари ва оммавий ахборот воситалари ўртасидаги ҳамкорлик истиқболлари" мавзусида ўтказилган илмий-амалий конференциясини бу борадаги янги қадам, деб баҳолаш мумкин. Ўқув марказимизда вилоят прокуратуралари муассислигида чоп этиладиган газеталарнинг бош муҳаррирлари билан биргаликда вилоят прокурорлари катта ёрдамчиларининг ўқуви ташкил қилинди. Бугунги кунда мустақиллик меваси сифатида вилоятлар прокуратуралари муассислигида барча вилоятларда ва Қорақалпоғистон Республикасида ҳуқуқий нашрлар чоп этилмоқда. Уларнинг жами нусхаси 150 мингга яқинлашиб қолди. Бундан ташқари, Республика ҳарбий прокуратурасининг Жанубий Ғарбий алоҳида ҳарбий округи ҳарбий прокуратураси тасарруфида ҳам "Қонун ва бурч" номли газета чоп этилмоқда.

Вилоятларимиз ва Қорақалпоғистон Республикаси прокуратуралари ҳузурида мутбуот марказлари ҳам фаолият кўрсатиб келаяпти. Уларнинг саъй-ҳаракатлари туфайли айрим газеталаримиз республика миқёсига чиқди. Масалан, Наманган вилояти прокуратураси муассислигида чоп этилаётган "Диёнат" ва "Ҳуқуқ оламида" газеталари республикамизнинг бошқа вилоятларида ҳам ўз ўқувчиларини топмоқда. Бу газеталар 28 минг 500 нусхада чоп этилмоқда. Ушбу нашрларимиз ЎзТВнинг "Оқ ва қора", "Қилни қирқ ёриб" каби кўрсатувларига ҳомийлик қилиб, фуқаролар ичига тобора чуқурроқ кириб бораяпти. Бу аҳил ижодий жамоа "Диёнат" кутубхонаси серияси остида китобларни чоп этишдек савоб ишга ҳам қўл урди.

Тўғри, баъзи вилоятларимизда номигагина чоп этилаётган ҳуқуқий нашрларимиз ҳам йўқ эмас.

"Ҳуқуқ" газетасида ижодий жамоа билан ҳамкорликда вилоят прокуратуралари муассислигида чоп этилаётган газеталарнинг шарҳларини бериб боришни анъанага айлантираяпмиз. Бундан мақсад ҳуқуқий нашрларимиз савиясини юқори даражага кўтаришдир. Жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши кураш юзасидан қилинган чиқишлар, маҳаллалар, олий ва ўрта-махсус ўқув юртларида қилинган юзма-юз мулоқотлар ўз самарасини берди. Республикамизда оғир жиноятлар 7,7 фоиз, ўғирлик 13 фоиз, талончилик 12 фоиз, порахўрлик 6,5 фоизга камайди.

Жорий йилда ҳам ОАВ билан ҳамкорликни янада яхшилашни режалаштирганмиз. Брифинглар, матбуот конференцияларида юзма-юз мулоқотлар янада кўпаяди. Республика Бош прокуратураси билан ҳамкорлик қилишни хоҳловчи барча ОАВ ва журналистлар учун эшигимиз доимо очиқ.

Светлана ОРТИҚОВА,
Республика Бош прокуратураси бўлим бошлиғи

Ойна

Кейинги пайтларда таҳририятимизга келаётган мактуб ва шикоятлар миқдори андек ошгандай, назаримизда. Бизга юборилаётган мактублар асосан юртдошларимизни қийнаб келаётган, ечилиши бироз ҳаяллаб кетаётган муаммо-масалаларга дохил. Кимдир суд-ҳуқуқ тизими идоралари фаолиятидан қониқмаганнамо оҳангда хат ёзса, яна аллаким баъзи мутасадди ташкилотлардан ёзғиришади. Албатта, инсон зоти бор экан, ҳар хил муаммолар мавжуд бўлиши табиий ҳол. Муаммосиз жамиятни ҳатто тасаввур ҳам қилиб бўлмайди. Лекин уларнинг олдини олиш, юзага келган бўлса, тезкорлик билан бартараф этиш давлат органларининг, масъул ташкилотларнинг хизмат доирасига киради. Таҳририятимизга келаётган мактублар аҳолининг маиший ва ижтимоий масалалари билан чамбарчас боғлиқ. Ҳар бир арз-шикоятни алоҳида-алоҳида синчиклаб ўрганиб, мақола тайёрлаш душворлигини эътиборда тутган ҳолда биз уларнинг баъзилари билан таништиришни лозим топдик.

ЕЧИМИ ТОПИЛИБ ҚОЛАР...

Бизни диққат билан кузатиб бораётган зукко ўқувчиларимиз яхши эслашса керак: ўтган йилнинг ёз ойларида Жиззах вилояти Пахтакор тумани марказида содир этилган жиноят хусусида "Миршабхона ёнидаги ўғирлик" сарлавҳаси остида мақола эълон этган эдик. Яқинда биз жабрланувчи Хушкомил Узоқовнинг турмуш ўртоғи, муштипар аёл **Саида Ўринова**дан яна хат олдик. Унда битилишича, мақола чиққандан сўнг ҳам ўғрилар топилмаган, туман ҳуқуқ-тартибот органлари бу ишга масъулиятсизларча муносабатда бўлаётган экан. Ачинарлиси шундаки, жиноят содир этилганига 1 йилдан кўпроқ вақт ўтди-ю, аммо уни очиш, ўғирланган компьютер, видеомагнитофон ва бошқа керакли асбоб-ускуналарни эгасига қайтариш борасида сусткашликка йўл қўйиб келиняпти. Ҳамма нарсага чидаш мумкин, лекин бокибеғамлик, лоқайдлик иллати билан муроса қилиб бўлмайди. Айнан ана шу лоқайдлик ва совуққонлик жамиятни ичдан емириб, алал-оқибат жар ёқасига келтириб қўйиши аччиқ ҳақиқатдир. Саида Ўринова мақола чоп этилгач, Республикамизнинг етакчи ҳуқуқ-тартибот идораларига бош уриб боради, ёрдам беришларини сўрайди. Хуллас, иш қайтадан кўрила бошлайди. Лекин кўзга кўринарли натижага эришилмаётганлиги мактуб муаллифини ташвишлантирмоқда. Ўйлаймизки, Пахтакор тумани ички ишлар бўлими, қолаверса, вилоят ИИБ бу ишга жиддий киришади ва ўзларининг нималарга қодир эканлигини кўрсатиб қўйишади.

Сирдарё вилояти, Сайхунобод тумани, Сайхун қўрғонидан **Меҳмонали Маматов** мактубларига "Йўқ, обуна бўламан!" деган сарлавҳа қўйиб, илгари "Ҳуррият" газетасини ўқимаганлари, кимдир "Ҳуррият"ни ўқисангиз, роҳат қиласиз", деганида ишонқирамай унга обуна бўлганлари ва газетада чоп этилаётган мақолалар мавзуларининг ранг-баранглиги, унда турли тақдирлар, турли қиёфаларни учратиш мумкин эканлигини мамнуният билан ёзибдилар. Сўнгра ўзлари ҳақида тўхталиб, "10 йил мактабда бошланғич синфларга дарс бердим. Болажонларни жонимдан ортиқ яхши кўрардим. Мактабда уйга вазифани тайёрлаган бола уйига кетарди. Вақт билан ҳисоблашмасдим. Ўқувчиларимнинг иши менинг ишим эди", дейдилар. Меҳмонали аканинг ўқувчиларга бўлган меҳр-муҳаббати баъзи болаларни яхши кўра олмайдиган ўқитувчилар учун ибрат бўлса арзийди.

Бухоро вилояти хўжалик суди матбуот котиби, журналист **Валижон Юсупов** "Маънавий тубанлик" сарлавҳали мақоласида "Халқимизнинг эркин, фаровон ҳаётига кафолот берадиган, инсоннинг муқаддас ҳақ-ҳуқуқларини устувор қадрият сифатида эътироф этадиган ҳуқуқий-демократик давлат, фуқаролик жамияти барпо этаяпмиз. Бу улуғ мақсад айни чоғда журналистлар зиммасига катта масъулият юклаши табиий.

Дадажон Аҳмадалиевнинг "Истеъфо" сарлавҳали мақоласини ўқиб, ўткир қалами ва маҳорати билан булоқбошиликлар эътиборини қозонган Топилжон Жалоловнинг вазминлиги ва сабр-тоқатига қойил қолдим.

Булоқбоши туман ҳокимлигининг "Булоқбоши" газетасини ташкил қилган муҳаррир, 39 йил матбуотда ишлаган ижодкор нега ҳоким ўринбосари Дилмурод Насриддинов томонидан тазйиқ остига олинди? Ҳокимият ўз ишини холисона, одилона қилавериши керак-ку?!...

"Маънавий тубанлик (!) шу даражага бориб етибдики, ҳоким ўринбосари газетанинг Низомини ўзи ёзибди ва ходимларни шу асосда ишлашга мажбур қилибди", дея куйиниб ёзади ва Топилжон Жалоловга қуйидаги сўзлари билан далда беради: "Тушкунлик гирдобига тушманг, дадил бўлинг. Сиз-у биз суянадиган ўткир, толмас қаламимиз бор. Ижодкордан эса қутлуғ излар қолади. Чунки у мустақиллик, аср солномасини келажак авлод, тарих учун бугун яратмоқда. Шуни унутмангки, истеъдод йўлда қолмайди, хор бўлмайди".

Тошкент шаҳридан **Мамашариповлар** оиласининг йўллаган мактубларида газетамизда эълон қилинган "Савияси саёз alifbe" ва унга жавоб тарзида ёзилган "Янгиликдан янглишманг" сарлавҳали мақолаларига ўз муносабатларини билдиришган. Жиззах Давлат педагогика институти қошидаги "Сайилжойи" академик лицейи толиби **Ёркин Раимов** "Журналист бўламан" ва "Лицейим — фахрим" сарлавҳали мақолаларининг бирида "Мақсадим — журналистика соҳаси бўйича етук мутахассис бўлиб, она ватаним, халқим олдидаги фарзандлик бурчимни оқлашдир" деса, иккинчисида "Бизнинг "Сайилжойи" академик лицейимиз Жиззах Давлат педагогика институтига қарашли бўлиб, ўзининг барча шарт-шароитлари, билим олиш учун кенг имкониятлар борлиги билан вилоятдаги бошқа лицейлардан ажралиб туради. Лицейда тўртта йўналиш — ижтимоий-гуманитар фанлар, аниқ фанлар, табиий фанлар ва хорижий филология йўналишлари бўйича чуқур билим берилади", дея фахрланиб ёзади ва ўқувчиларнинг китоб ўқишга бўлган қизиқишларини орттиришда кутубхоначи опа Мавжуда Муродованинг хизматлари беқиёс эканлигини миннатдорчилик билан изҳор этади.

ХАТЛАР БЎЛИМИ

Ёруғлик

"ПОЛКОВНИКНИНГ ИЗТИРОБИ" ТУГАДИ

У оқланди

Газетамизнинг 2003 йил 15 январ сонида эълон қилинган журналист Ҳабибулла Олимжоновнинг "Полковникнинг изтироби" мақоласида Давлат божхона қўмитаси Фарғона вилоят бошқармаси бошлиғининг ўринбосари, божхона хизмати полковниги Зокиржон Позиловнинг бошига тушган кўргиликлар, хусусан, Наманган вилоят судининг унга нисбатан 1997 йил 17 майда чиқарган Ҳукмида адолат ва қонунийлик тарозиси бузилган бўлиши мумкинлиги тўғрисида фикр юритилган эди.

Шуни эслатиш лозимки, мазкур Ҳукм Олий суд жиноят ишлари бўйича судлов ҳайъатининг 1997 йил 4 июлдаги Ажрими, Олий суд Раёсатининг 2002 йил 31 июлдаги Қарорига асосан деярли ўзгаришсиз қолдирилган.

Мақола газетада чоп этилгач, Олий суд раисининг биринчи ўринбосари томонидан ушбу жиноят иши бўйича Олий суд Пленумига протест киритилиб, унда З. Позиловга нисбатан чиқарилган суд қарорларини бекор қилиб, ишнинг шу қисмини янгидан суд мажлисида кўриш масаласи қўйилган эди.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2003 йил 14 октябрдаги Қарорида таъкидланишича, Пленум иш бўйича Олий суд судьяси Д. Суюнованинг маърузасини, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори Р. Қодировнинг протестини қувватлаб берган фикрини тинглаб, муайян асосларга кўра протестни қаноатлантиришни лозим топди ва протест қаноатлантирилди.

Жиноят иши янгидан суд мажлисида кўриш учун жиноят ишлари бўйича Давлатобод туман судига юборилган эди. Судья Г. Ахунованинг раислигида бўлиб ўтган суд мажлиси деярли 1,5 ой давомида ишни синчиклаб, ҳар томонлама кўрди ва 2003 йил 30 декабрда "Позилов Зокир Позиловичнинг ҳаракатларида жиноят аломатлари бўлмаганлиги сабабли оқлансин", деб Оқлов ҳукми чиқарди.

Жиноят ишлари бўйича Наманган вилоят суди судлов ҳайъатининг 2004 йил 26 январдаги Ажримига биноан Оқлов ҳукми ўзгаришсиз, келтирилган апелляция протести қаноатлантирилмасдан қолдирилди.

Демак, Оқлов ҳукми қонуний кучга кирди.

Муайян жиноят ёки фуқаролик иши бўйича Олий суд пленуми даражасида адолат ва қонунийликнинг қарор топиши — камёб воқеа эди. Бу Оқлов ҳукми, айтиш лозимки, суд ислоҳотлари қоғозда-оғиздагина эмас, амалда ҳам бўй кўрсатаётганининг ёрқин намунасидир.

ЭҲТИРОМ

Тошкент давлат маданият институти талабалар уйида олийгоҳ Хотин-қизлар қўмитаси, Халқ бадиий ижодиёти факультети, Халқ бадиий ижодиёти кафедраси ҳамкорлигида "Шеърият мулкининг султони" адабий-бадиий-ижодий анжумани бўлиб ўтди.

Ўзбекистон халқ артисти Хайрулла Лутфуллаев, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Санобар Каримова мумтоз ғазаллар билан айтиладиган қўшиқлардан ижро этишди. Профессор Саодат Йўлдошеванинг "Ҳазрат Навоий ва замонамиз" мавзуидаги маърузаси талабаларнинг Алишер Навоий ижодиётига бўлган муҳаббатларини янада оширди.

С. ЖЎРАЕВА

Тадбир

"МАҲАЛЛА"ДА... ГАП

Маълумки, ўтган йилнинг ноябр ва декабр ойларида маҳаллаларда фуқаролар йиғини раислиги (оқсоқол)га сайловлар ўтказилган эди. Унда 8360 нафар оқсоқол ва уларнинг 80 мингдан зиёд маслаҳатчилари сайланганди.

Бугунга келиб, мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган 9789 маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органидан 8203 тасини маҳаллалар ташкил этади.

Бу рақамлар республика "Маҳалла" хайрия жамғармасида оммавий ахборот воситалари ходимлари учун бўлган брифингда тилга олинди. Жамғарма бошқаруви раиси Аъзамжон Гадойбоев шулар ҳақида тўхталар экан, сайловларнинг ўзига хос тартиби шаклланганини ва улар яхши натижалар бераётганини таъкидлаб ўтди. Ўзбекистонда амалда бўлган сайлов тизимига дунёдаги кўплаб мамлакатлар қизиқиш билдирмоқда. Одатдагидек, фуқаролар йиғини раислигига сайловлар ҳам уюшқоқлик ва ҳамжиҳатлик билан ўтди.

Шунингдек, брифингда Олий Мажлиснинг Демократик институтлар, нодавлат ташкилотлар ва фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари қўмитаси раиси Акмал Саидов ҳам сайлов жараёнларининг қандай ўтганлиги ҳақида ўз мулоҳазаларини билдирди.

Тадбирда Олий Мажлис Қонунчилик ва Суд-ҳуқуқ масалалари қўмитаси раиси Нуриддинжон Исмоилов ҳам иштирок этди.

МУХБИРИМИЗ

«ЎЗБЕКТЕЛЕФИЛЬМ» ОЙЛИГИ ЎТКАЗИЛМОҚДА

Шу кунларда Самарқанд вилояти телевидениесида "Ўзбектелефильм" студияси фильмларининг намойиши бўлиб ўтмоқда.

Ойлик дастурида томошабинлар Самарқанд ва самарқандликлар ҳақидаги ҳужжатли, манзарали фильмлардан баҳраманд бўлмоқдалар. Шунингдек, студияда дубляж қилинган "Арабская" номли 41 серияли араб фильми ўзимизда яратилган "Қайтмас", "Жумбоқ" каби бадиий, "Ўзбекистон дурдоналари" туркум фильмлари ҳам намойиш этилмоқда. Бундай тадбирларни март ойида Жиззах вилояти телевидениесида ўтказиш мўлжалланмоқда.

МУХБИРИМИЗ

Мозий

КЎНГИЛ ҲУКМИ

Хожа Ориф ар-Ревгарийнинг зиёратгоҳлари

Илми урфон, қуббати ислом, қолаверса, етти пирларга бешик бўлган Бухорои шарифда кейинги йилларда амалга оширилаётган бунёдкорлик ишлари, чекилган заҳмат, сарф этилган вақт ва харажатлар натижаси зое кетмади. Яқиндагина Пирлар сардори Абдулхолиқ Ғиждувоний ҳазратларининг 900 йиллик юбилейлари жаҳон миқёсида кенг нишонланди. Биз бугун муштарийларга Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний (Хожаи Жаҳон)нинг биринчи шогирдлари Хожа Муҳаммад Ориф ар-Ревгарий ҳазратлари хусусида имконият даражасида маълумот беришни ихтиёр этдик.

Хожа Ориф Моҳитобон ар-Ревгарий тахминан 1130 йилда Шофиркон туманининг Ревгар қишлоғида таваллуд топганлар. Манбаларда ёзилишича, у киши 100 йилдан зиёд умр кўрган. Ҳазрат Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний шогирдлари «Силсилаи Шариф» (яъни пирлик ҳалқаси)даги II ҳалқанинг пири муршиди. Хожа Ориф Моҳитобон Абдулхолиқ Ғиждувоний билан бир неча йил бирга юриб, у кишининг таълимотини олган ва ул зоти шариф кароматларини ўз кўзлари билан кўрган тариқат, ҳақиқат, маърифат илмини чуқур эгаллаганликлари учун Ориф номини, узун бўйли, қадди қоматлари чиройли, қалам қошли, хушбўй ҳидли бўлганликлари учун Моҳитобон номини олганлар. Қадди басти келишган, ўзидан мушки анбардек хушбўй ҳид таратадиган Хожа Ориф Моҳитобон ар-Ревгарий кўчадан ўтиб кетаверсалар,, болалар шўхлик қилиб, ҳазратнинг ортидан тош отганларида ҳам у киши бундан хафа бўлиш ўрнига хурсанд бўлган ҳолда, «Мевали дарахтга тош отишлари табиий ҳолда», дея йўлларида яна давом этарканлар. Ғиждувоний ҳазратлари билан ҳар тонгда Ғиждувон билан Шофиркон тумани чегарасидаги ҳозирги Убайд Асадов ширкат хўжалиги Кўришкент қишлоғи (ўша пайтларда Рўйи Бинон, яъни юз кўришганлар)да учрашиб турарканлар. Худди ўша жойда ҳар тонгни биргаликда қарши оларканлар.

«Рисолаи Сиғнақий» асарида баён этилишича, кунлардан бир кун Хожа Аҳмад Яссавий таом пиширaётиб, муриди Хожа Дуғийдан Ғиждувонга бориб қатиқ олиб келишини сўрайдилар. У киши Ғиждувонга етиб бормасданоқ Ғиждувонийнинг халифаси Хожа Ориф Ревгарий Аҳмад Яссавий ҳузурига қатиқ олиб келади. Бундан хабар топган Хожа Дуғий «Орифнинг ҳоли мендан устун келди", дея Хожа Орифнинг камолотини эътироф этганлар.

Демоқчи бўлганимиз дунёвий ва илоҳий илмлар султони бўлган Хожа Ориф Моҳитобон ар-Ревгарий устозлари Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний вафотларидан сўнг халифаликни давом эттирганлар. Пир ҳазратларининг номини улуғлаш, у кишининг ётган жойлари оёқ ости бўлмасин учун 1903-1905 йилларда Бухоро амири Амир Олимхон томонидан айвонлар қурилиб, мақбара атрофига девор тутилади. Мустақиллик шарофати ила пиру комиллар хоки ётган масканлар қайта таъмирланди, шахсан Юртбошимиз ташаббуси билан 1995 йилда ҳазрат қабрлари замонавий тарзда обод этилди. Зиёратгоҳ ёнида жомеъ масжиди тикланди.

Ўша 1995 йил қабрни қайта таъмирлаш жараёнида қурувчилар ҳақиқатдан ҳам қабрдан хушбўй ҳид тарқалганининг гувоҳи бўлишган. Бугун зиёратгоҳ атрофида кўркам боғ ташкил этилгани, табиийки, у ерга ташриф буюраётган эътиқодли сайёҳларга манзур бўлмоқда...

Ҳазрат Маҳдуми Аъзам «Мақомотлар»ида ёзадилар: «Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний хизматларида Хожа Аҳмад Сиддиқ, Хожа Ақмиён Колон ва Хожа Сулаймон камарбаста бўлиб турганларида, ногоҳ уларнинг ҳар учовлари кўнглида «Ажабо, бизнинг ёшимиз ҳам, даражамиз ҳам Хожа Ориф ар-Ревгарийдек улуғ, лекин Ҳазрати пирнинг иноят назарлари Хожа Орифга баланддур», деган фикр ўтади. Шунда Хожа Абдулхолиқ: "Хожа Орифни қидириб топинглар», дейдилар..... Улар Хожа Орифни топдилар. Ул зоти шариф ярим вайрона бир масжид ичида дуру гавҳар каби товланиб, зикр қилиб турардилар. Ул кишининг бошлари устида Каъба айланиб соя қилиб турарди. Бу ҳолни кўриб, Ҳазрати Хожа Орифнинг оёқлари остига ўзларини отиб, узр сўрайдилар ва Хожа Ориф даражалари баланд эканлигига имон келтирдилар». Етти пирлардан бири бўлган Хожа Ориф Моҳитобон ар-Ревгарийнинг бизгача фақат «Орифнома» асарлари сақланиб қолган, холос. «Орифнома»дан Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд ва бошқа авлиё-ю алломалар баҳраманд бўлганлар. 800 йилдан ортиқроқ олдин ёзилган ушбу асар ҳали ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган. Заминимизда шундай азиз авлиёлар борлиги, улар таълимотларидан баҳраманд бўлаётганимиз биз учун бахтдир.

Шавкат НОСИРОВ,
мухбиримиз

Mustaqil gazeta HURRIYAT

Аҳвол

ЗАҲИРАДА ҚОҒОЗ АРЗОН, ЛЕКИН...

қиммат олинмоқда, сабаби нимада?

Бугунги дунё матбуоти замонавий бозор тамойиллари асосида иш юритади. Бу талабларга амал қилмаган нашр охироқибат касодга учрайди. Ўтган асрнинг 90-йиллари бошидан бошлаб Ўзбекистонда матбуот нашрлари сонининг кескин ошиши кузатилади. Мустақил давлатда озодлик эпкини, сўз эркинлиги, демократик тизимнинг илк куртаклари пайдо бўлиши билан миллий матбуотимиз ҳам бир қадар эркин нафас ола бошлади. 1990 йилда Республикада жами 311 газета, 65 та журнал, 1 та ахборот агентлиги, 4 та телерадиостудия фаолият юритган бўлса, 2004 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, 571 газета, 140 та журнал, 4 та ахборот агентлиги, 85 та телерадио ва кабель студиялари, 298 та электрон ахборот воситалари тармоғи ишламоқда. Хўш, бу рақам ўзини жаҳон айвонида тенг, демократик санаётган бир давлат ахборот бозори учун етарлими? Шунча оммавий ахборот воситаси билан янги аср — "ахборот асри"да аҳолининг информацияга бўлган эҳтиёжларини кўнгилдагидай қондирса бўладими?

Албатта, бунча газета-журнал, ахборот агентлиги-ю телерадиостудиялар "маҳсулотлари" билан истаган "ахборот бозори"ни "тўлдириб" ташлаш мумкин. Бироқ гап айланиб уларнинг сифатига тақалса, мақтанишга ҳали эрта эканлиги яққол аён бўлади. Биргина газеталар мисолида ўтказилган таҳлилларнинг ўзиёқ фикримизни асослайди. ***Норвегияда ҳар куни 1000 кишидан 588 киши, АҚШда 215 нафари, Россияда 105 одам газета мутолаа қилса, Ўзбекистонда бу кўрсаткич бор-йўғи минг кишига 12 тани ташкил этаяпти.*** *Тўғри, биз матбуотимизни ривожланган давлатлар маълумотлари билан муқояса қилишимиз бироз ўринсиздир. Бироқ, фикримизни оқлайдиган "мантиқ" шундаки, бу рақам ҳам эртага орзуга айланиб қолиш хавотири мавжуд.*

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан бир неча йўналишда мониторинг ўтказилганда, деярли барча вилоятлардаги кўплаб даврий нашрлар таҳририятлари ўз обуначилари олдидаги мажбуриятларини бажармаганлиги аниқланган. Газеталарнинг бир неча сонларини биргаликда "қўшма нашр" этиш, маблағ ёки ашё етишмаслиги баҳонасида газеталар низомларида қатъий белгилаб қўйилган даврийликка риоя этмаслик истеъмолчилар ҳуқуқларини қўпол равишда бузилишига олиб келган. Натижада мамлакатимиз аҳолиси ҳам моддий, ҳам маънавий зарар кўрган. Аниқланган жами моддий зарарнинг миқдори 2002 йилда 199 миллион 646 минг 290 сўм бўлса, маънавий зарарнинг миқдорини ўзингиз хомчўт қилиб олаверинг.

Бундан ташқари, 2003 йилда мамлакатимиздаги кўпгина вилоят ва туман газеталарини нашр этиш таннархи амалдаги бозор нархларига нисбатан қимматга тушаётгани маълум бўлди. Газета ва босмахона раҳбарлари бозор иқтисодиёти кўникмаларига мослаша олмаётгани, маркетинг ва менежмент тушунчалари моҳиятини мутлақо билмаслиги, янги давр руҳини ҳис этиб ишламаётганини,маълум қолиплар доирасидан ташқарига чиқиб кета олмаётганлиги оқибатида жиддий хато ва камчиликларга йўл қўймоқдалар. Масалан, бир нусха газетани нашр этиш учун кетаётган ўртача харажат Сурхондарё вилоятида 105 сўм, Сирдарё вилоятида 91 сўм, Хоразм вилоятида 80 сўм, Қашқадарё вилоятида 69 сўм бўлгани ҳолда бу кўрсаткич Андижон, Наманган, Фарғона, Самарқанд вилоятларида 35-49 сўмни ташкил этмоқда. Газеталарни компьютерда саҳифалаш ва чоп этиш харажатлари Хоразм, Сирдарё, Жиззах, Сурхондарё вилоятларида жуда қимматга тушмоқда, муҳаррирлар ва босмахона раҳбарлари томонидан суиистеъмолликларга йўл қўйилаяпти.

Газеталар учун доимо зарур бўладиган хом ашё — газета қоғозининг бир килограмми республикада таклиф этилаётган энг мақбул бозор нархи 950-1000 сўм (2003 йил январь-феврал ойларида ОАВни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг заҳира фондидан 570-600 сўм таклиф этилган бўлсада) атрофида бўлган бир шароитда айрим вилоят таҳририятлари нима учундир уларни қиммат нархларда сотиб олишни афзал кўришгани кишини таажжубга солади. Дейлик, Сурхондарёда ўртача 1 кг газета қоғози 1911 сўмдан, Сирдарёда ўртача 1 кг газета қоғози 1768 сўмдан, Бухорода 1250 сўмдан, Қашқадарёда 1230 сўмдан, Навоийда 1172 сўмдан сотиб олинган. Худди, шунингдек офсет пластиналарининг бир донаси ўртача 5500-5800 сўм бўлгани ҳолда Навоийда 10176 сўмдан, Сурхондарёда 9050, Фарғонада 7700 сўмдан, Қашқадарё ва Хоразмда 7250 сўмдан харид қилинган.

Аниқ фактларга асосланиб айтиш мумкинки, 1 кг газета қоғозини Сурхондарё вилоятидаги аксарият нашрлар 2000 сўм, "Бахмал ҳаёти" 1637 сўм, "Қашқадарё" 1507 сўм, "Ургут садоси", "Пойариқ ҳаёти", "Улуғбек ворислари", "Хоразм зиёкори", "Чуст оқшоми", "Хонқа ҳаёти", "Шовот истиқболи", "Аёл қалби", "Тошлоқ тонги" 1450 сўм, "Шаҳрисабз тонги", "Чироқчи", "Маърифат нури", "Қалб садоси" 1310 сўмдан ўз эҳтиёжлари учун сотиб олган. Оқибатда республика вилоятлари бўйича биргина 2003 йилда газета қоғози ва офсет пластинасини амалдаги нархлардан анча қимматга сотиб олиниши натижасида, оз эмас, 114147316 сўмлик (қоғоз) ва 97550388 сўмлик (фальга), жами 211697704 сўм ортиқча харажат қилинишига йўл қўйилган. Бу эса ўз-ўзидан ҳеч қандай асосли зарурат бўлмай туриб, газеталар таннархининг ошиб кетишига сабаб бўлаяпти.

Айни пайтда Андижон ва Самарқанд вилоятларида бу борада тадбиркорлик билан иш юритилиши ижобий самара берган.

Мазкур ҳудудда хом-ашёларнинг арзон баҳоларда сотиб олиниши натижасида 11291600 сўмлик маблағ иқтисод қилиб қолинган.

Муаммонинг ичига чуқурроқ кириб борилса, зарар кўриб ишлаётган ёки бозорда ўз ўрнини топиб кета олмаётган нашрларнинг аксарият қисми, ҳокимликлар ва давлат муассасаларининг таъсисчилигидаги газеталари бўлиб қолаётгани маълум бўлди. Бунинг илдизи яна ўша шаклланган эскича дунёқарашнинг ҳали-вери ўзгармаётганлигига бориб тақалади. Таҳририятлар мутасаддиларининг газетага том маънода товар сифатида қараш кераклигини тушуниб етмаслиги, молиявий манбаларни ҳокимият таъсири остида олдиндан ялпи обуна қилдириш усуллари ёрдамида шакллантиришга қараб қолинаётганлиги салбий оқибатларини кўрсатаяпти. Чунки бу "тип"даги таҳририятлар яратган ижод маҳсули — "товар"ини кўчага олиб чиқишса, биров қайрилиб ҳам қарамайди. Шундай "самарали" ва "таъсирчан" усул таҳририятлар ўйлаганидек ёрдам эмас, боқимандалик кайфиятидан чиқа олмай ижодда "манқурт"га айланиб қолишига, молиявий жиҳатдан эса хонавайрон бўлишига олиб боради.

2002 йилда чоп этилган давлат, яъни ҳокимлик, вазирлик ва тармоқ идоралар муассислигидаги 306 та газетанинг жами даромади 4,4 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, унинг 80,2 фоизи яъни 3,5 млдр. сўми обунадан, атиги 9,3 фоизи бошқача қилиб айтганда, 414 миллион сўми чакана савдодан шаклланган.

Матбуот ва ахборот агентлиги масалани ўрганиш жараёнида бундай ҳуқуқбузарликни содир этган барча газета муассислари ва таҳририятларга тегишли огоҳлантириш хатлари ва тақдимномалар киритди. Айни вақтда жойларда обуначиларнинг ушлаб қолинган маблағлари ўзларига қайтарилмоқда ёки қолиб кетган маблағ миқдорига тенг равишда газеталар чоп этиб, обуначиларга етказиб бериш йўлга қўйилди.

Фуқаролик жамиятларида обуначисининг деярли 80-90 фоизини юридик шахслар ташкил қилаётган "газет"нинг ҳақиқатдан ҳам ўқувчибоплиги мутахассисларда шубҳа уйғотади. Қолаверса, уларда "обуна" тушунчаси бир томондан журналистлар учун, иккинчи томондан ўқувчилар учун ҳам эриш туюлади. Хуллас, анъанавий "обуна мавсуми"ларидан ҳақиқий матбуот (медиа) бозорига ўтилмас экан, муаммога ечим топиш йўли бекилганича қолаверади...

Шавкат ИНОЯТОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси қошидаги Олий бизнес мактаби тингловчиси

Ҳуқуқ

Ҳар бир шахсга ўзининг конституциявий ҳуқуқларидан фойдалана туриб жиноят натижасида кўрган моддий зарарини ундириш ҳуқуқи берилган. Бевосита Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 44-моддасига мувофиқ "Ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш кафолатланади". Ушбу ҳуқуқни амалга ошириш шаклларидан бири жиноят процессида фуқаровий даъвони қўзғатиш ҳуқуқидир. Жиноят процессида фуқаровий даъво жиноят иши қўзғатилган вақтдан бошлаб то суд тергови бошлангунга қадар қўзғатилиши мумкин.

ЖПда ФУҚАРОВИЙ ДАЪВО

Фуқаровий даъвони бевосита жиноят туфайли ёки ақли норасо шахснинг ижтимоий хавфли қилмишни содир этиши оқибатида ўзини мулкий зиён кўрган деб ҳисобловчи шахс ёки унинг вакили қўзғатиши мумкин. Жиноят содир этилиши ёки ақли норасо шахснинг ижтимоий хавфли қилмиши натижасида мулкий зиён кўрган шахс вафот этган тақдирда фуқаровий даъво унинг меросхўрлари томонидан қўзғатилиши ва қувватланиши мумкин. Даъвонинг ушбу тури юзасидан фуқароларга Республикамиз қонунчилигига мувофиқ муқобил танлов имконияти берилган. Жиноят процессида фуқаровий даъво қўзғатмаган шахс, шунингдек, даъвоси кўрилмасдан қолдирилган шахс уни фуқаровий суд ишларини юритиш тартибида қўзғатишга ҳақли бўлади. Фуқаровий даъвонинг судловлилигига тўхталиб шуни айтишимиз мумкинки, бу даъво қўзғатилган жиноят ишининг қайси судловга тегишлилигига қараб аниқланади. Фуқаровий даъво ёзма ва оғзаки шаклда қўзғатилиши мумкин. Оғзаки даъво аризаси баённомага ёзиб қўйилади.

Ушбу турдаги даъво предмети жиноят натижасида етказилган зиённи қоплаш ҳақидаги талаб бўлиб ҳисобланади. Даъво предмети бўлиб жиноят натижасида етказилган мулкий зиённи қоплаш ҳақидаги талаб қонунга кўра жабрланувчи шахс жиноят иши билан бир пайтда даъвони кўриб чиқиш ва ҳал қилиш учун қилган даъвоси жиноят процессида фуқаровий даъво деб юритилади. Фуқаровий даъво мазмунини жиноят натижасида етказилган зиённи қоплаш ҳақида жавобгарнинг даъвогар фойдасига муайян ҳаракатлар содир этишга мажбур қилиш ташкил қилади. Бундай даъволар жиноят процессида кўриб чиқилишига асосий сабаб фуқаролик процессида ишларни юритишга хос бўлмаган қатор хусусиятларнинг мавжудлигидир. Аммо ушбу хусусиятлар унинг ҳуқуқий табиатини ўзгартирмайди, ҳамда даъвонинг алоҳида махсус турига айлантирмайди. Шундай қилиб, фуқаровий даъвонинг предмети фақат реал, ҳақиқатдан ҳам етказилган моддий зарар ҳисобланади. Жиноят туфайли етказилган зарар фактидан келиб чиқмаган фуқаровий даъво жиноят иши билан қўшиб кўрилиши мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 275-моддасига мувофиқ бевосита жиноят туфайли ёки ақли норасо шахснинг ижтимоий хавфли қилмиши натижасида фуқаролар ва юридик шахсларга етказилган мулкий зиённи қоплаш, шунингдек, жабрланувчини дафн этиш ёки стационарда даъволаниш харажатлари ҳамда суғурта тариқасида унга тўланган пул, нафақа ёки пенсия пулини ундириш тўғрисидаги фуқаровий даъволар жиноят процессида кўрилади.

Фуқаровий даъво қўзғатилган ҳолларда содир этилган қилмиш оқибатида шахсга мулкий зиён етказилган деб ҳисобласа, уни фуқаровий даъвогар деб эътироф этиш тўғрисида суриштирувчи, терговчи қарор, суд эса ажрим чиқаради. Жиноят процессида фуқаровий даъво институтининг аҳамияти шундаки, бир-бири билан боғлиқ фуқаровий даъво ва жиноят айбни биргаликда ҳал этишнинг фойдали томонлари кўп. Жумладан, бир иш билан боғлиқ масалага бир неча бор қайтмасликка, ишни адолатли ҳал қилиш жараённинг чўзилиб кетмаслигига олиб келади. Бундан ташқари, жиноят процессуал қонуни жиноят процессида фуқаровий даъво қўзғатиш, кўриш ва ҳал қилиш учун давлат божи борасида ҳам енгиллик беради. Ушбу ишларни қўзғатиш, кўриш ва ҳал этиш учун давлат божи ундирилмайди. Шунингдек, ушбу ишларга бошқа ҳуқуқ соҳаларидан фарқли равишда даъво муддати қўлланилмайди.

Жиноят процессида фуқаровий даъво бўйича зарарни ундириш ҳажми, асослари, шарт-шароити ва усули фуқаролик, меҳнат ва бошқа соҳа қонун ҳужжатларига мувофиқ аниқланади. Суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамасида фуқаровий даъво бўйича иш олиб бориш жиноят процессуал кодекси билан тартибга солинади. Фуқаровий даъвога боғлиқ процессуал муносабатлар Жиноят процессуал кодекси билан тартибга солинмаган бўлса, Жиноят процессуал кодекси тамойилларига зид келмайдиган фуқаролик процессуал қонун ҳужжатлари қоидалари қўлланилади.

Мақсуд ПЎЛАТОВ,
ТДЮИ "Жиноят процесси кафедраси" стажёр-тадқиқотчиси

Хотира

СИЗНИ УНУТИБ БЎЛАДИМИ?

Мирзакарим Пирматов тушимга кирибди... 1986 йил. Қорақамиш даҳасида жойлашган "Табассум" савдо дўкони ёнидаги уйнинг хонадонларидан бирига кўчиб келдик. Маҳалланинг жонкуяр фидойиси раҳматли Жўра ака менинг журналист эканимни билгач: "Қўшни уйларнинг бирида андижонлик журналист Мирзакарим Пирматов яшайди, танийсизми?" деб сўраб қолди. Мақолаларини ўқиганимни, аммо ўзини танимаслигимни айтдим.

— Шундай одамни нега танимайсиз?

Жўра ака дадил-мард гапирадиган, минғир-синғирни ёқтирмайдиган, ўзига хос табиатли инсон эди.

Жўра ака ўшанда Мирзакарим Пирматов билан мени таништириб, "Бўладиган болага ўхшайди, ака-ука бўлиб юрларинг", деб унга тайинлади. Мирзакарим ака ҳозирги "Туркистон" (унда "Ёш Ленинчи" деб аталарди) газетасида, мен эса ҳозирги "Ўзбекистон овози" (ўша пайтда "Совет Ўзбекистони") ишлардик. Жўра аканинг ўгитига амал қилиб, оғир-енгил кунларда бир-биримизга елкадош бўлдик...

Тўсатдан Мирзакарим ака оғир бетоб бўлиб қолди. Ўзи туғилиб ўсган Бўз тумани касалхонасида ётди. Касаллик инсонни не кўйга солиб қўйганини кўриб, кўзимга ёш келди. Тўладан келган инсон озиб-тўзиб, чўпдек бўлиб қолганди. Бир борганимда хайрлашиш олдидан:

— Нима камчиликлар, бизга нима хизмат бор? — деб унга юзландим.

Ўғли Музаффарнинг ҳали ёшлигини айтиб, агар иложи бўлса, Тошкентдан бир-икки кило "манная крупа" топиб, бирортасидан бериб юборишимни илтимос қилди. Охири бир танишимнинг уйида тўрт-беш килограмлар чамасида топилди.

Манная крупани Бўзга етказдик. Ўшанда Мирзакарим ака роса севинганди. Орадан бир неча кун ўткач, Мирзакарим аканинг хасталиги оғирлашиб, соғайишга умид йўқлигини айтишганми ёки келин олиб тўй қилса, руҳан мадад бўлиб тузалиб қолар, деган умидда Музаффарга тўй бошлашгани хабари келди. Мирзакарим аканинг қадрдонлари Аҳмаджон Мелибоев, Йўлдош Сулаймон, Жўра Холқосимов, Анорбой Қуронбоев, фарғоналик Турсунали Қурбонов, шаҳрихонлик Ҳамид Кимсанов, Муҳаммаджон Қурбоновлар билан никоҳ тўйида қатнашдик. Келин-куёвга бахт, Мирзакарим акага соғайиб кетишни тиладик.

Тақдир экан, кўп ўтмай Мирзакарим ака бу фоний дунёни тарк этди. Бешафқат ўлим Мукаррама опани суюкли ёридан, фарзандларини эса меҳрибон отасидан жудо қилди.

Мирзакарим ака нафақат журналист, яна катта ёзувчи ҳам эди. Матонатини қарангки, тўшакка михланиб қолган пайтларида ҳам "Моҳларойим" тарихий романини ёзишни тўхтатмади. Тугаллаб қўйиб кетди.

Андижонликлар ижодкор фарзандларини муносиб улуғлашга одатланган. Ёзувчи туғилиб ўсган қишлоқда бир мактаб бунёд этилиб, унга Мирзакарим Пирматов номи берилди. Мактабнинг очилиш маросими ҳали-ҳали кўз ўнгимда...

Хайрли тадбирда мен ҳам тўлқинланиб гапиргандим. Андижонликларга Мирзакарим ака Пирматовнинг номини шу қадар улуғлагани учун қуллуқ қилгандим...

Тонг чоғи... Иймон-эътиқодли, раҳм-шафқатли, ҳаромдан ўзини парҳез қилиб яшаган, оиласи билан покиза умр кечирган, яхши одамлар билан меҳр-оқибат ришталарини боғлаб, илму ҳикмат аҳлини эъзозлашга қодир бўлган, мол-дунё орқасидан эргашмай яшаб ўтган Мирзакарим аканинг охирати обод бўлишини Аллоҳдан сўрадим.

Сизни унутиб бўладими, Мирзакарим ака! Соғинганда тушларимизга кирасиз!

"Моҳларойим" романингизни минглаб одамлар ўқимоқда. Сиз яшаяпсиз...

Дилмурод ҚИРҒИЗБОЕВ,
журналист.
Суратда:М.Пирматов (ўртада)

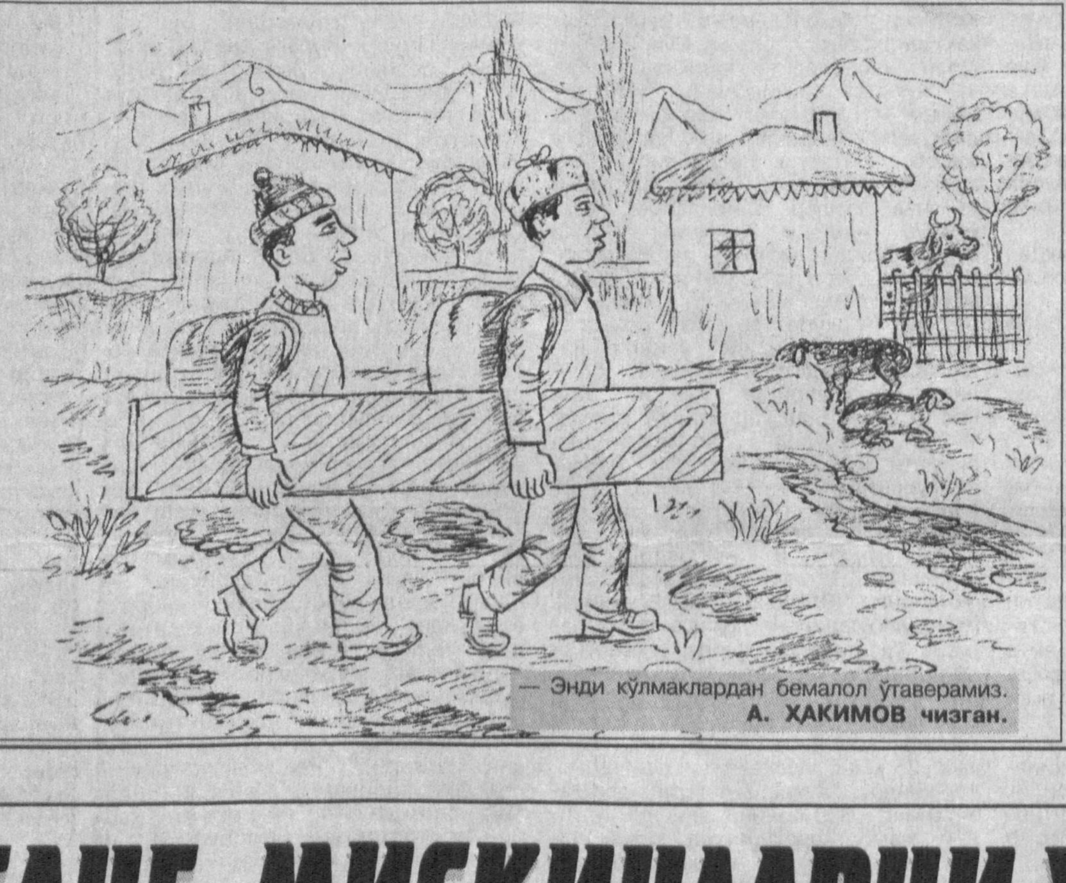

— Энди кўлмаклардан бемалол ўтаверамиз.
А. ҲАКИМОВ чизган.

Мулоҳаза

Мактабдошларимдан бири бундан тахминан чорак аср илгари Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасига ишга ўтиб, энди иш бошлаган дамлаоридан бирида Марказқўм биринчи котиби ҳурматли Шароф Рашидов уни ҳузурларига таклиф этиб, отаонасини, келиб-чиқишини, қолаверса, етти пуштини суриштириб, дебдилар: «Ўғлим, сиз Марказқўмга ишга таклиф қилиндингиз».

ФАМИЛИЯНГИЗГА БЕФАРҚ БЎЛМАНГ

— Бундан буён сиз қўл қўйган ҳужжатлар бутун Ўзбекистон бўйлаб тарқалади. Шу ҳужжатдаги нотўғри ёзилган фамилияга кўзи тушганлар "ўзининг нотўғри ёзилган фамилиясига бефарқ бўлган одамлар Марказий Қўмитада ишлашга маънавий ҳаққи борми, деб ўйламайдими? Албатта, бу фикр кўпчиликнинг хаёлига келади. Шундай экан, боринг-да, ФҲДЁга ариза ёзинг ва тўғрилаб келинг, — дебдилар.

Ҳамшаҳаримнинг айтишича, бу масала икки соат вақт ичида ҳал бўлган экан.

Лекин кўпгина газета ва журналларда, радио ва телевидениеларда, корхона ва муассасаларда бўлганимизда айрим ҳамюртларимизнинг фамилиялари ёки исмлари паспортда ҳар хил сабабларга кўра хато ёзилганига гувоҳ бўламиз. Аммо-лекин бу нотўғри ёзувларни тўғрилаб олиш кимнинг вазифаси? Нима учун айрим ҳамюртларимиз ўз фамилиясига бефарқ қарайдилар? Ваҳоланки, бундай нотўғри ёзувлар келажакда авлоддан авлодга ўтиб кетмоқда. Тўғри келган мактабга кириб, синф журналини варақланг. Сиз унда албатта Иргашев, Юлдашев, Ишонкулов, Бабарахимов, Игамназаров деб ёзилган фамилияларга дуч келасиз. Минг афсуслар бўлсинки, бундай фамилияли йигит ва қизларнинг ота-оналарининг кўпчилиги ўқимишли ва раҳбар лавозимларида ишлайдилар. Уларнинг орасида ҳатто ҳоким лавозимларида ишлаётганлари ҳам топилади. Олий маълумотли раҳбар лавозимида ишлаётган, юзлабминглаб кишиларга раҳбарлик қилса-ю, лекин ўзининг фамилиясига бефарқ бўлса, буни қандай баҳолаш мумкин? Бу нотўғри ёзилган фамилия йилдан йилга, образли қилиб айтганда, болалаб кетаверадими?

Ушбу мақолани ёзишдан мақсад бировларни камситиш эмас, аксинча, Ишмурадов, Бабамирзаев, Игамназаров деб расмий ҳужжатларга нотўғри ёзилган фамилиялар сонини камайтиришдир.

Сайфулла ХУДОЙҚУЛОВ
Сирдарё вилояти, Янгиер шаҳри

Оғриқ

ҚАДРИНГ БИЛСАНГ, МИСКИНЛАРНИ УНУТМА

· Тўқманғитда кимлар яшайди?
· Ҳамма Темир акани эслайди.
· Оқ ва қора: ҳомийлар ва ...
· Дарахт қуриб қолди...

Тўқманғит шаҳардан кўп узоқ эмас, ёнгинасида. Мозийдан маълумки, бу ерда миллатимизнинг манғит уруғи яшаб келади. Улар азалдан тўқ, фаровон яшаган бўлса керак, қишлоққа шу ном нисбат берилган. Исми жисмига монанд бўлиб, йўллари анча равон, газ ва сув қувурлардан оқиб келади. Боғлари, токзорлари, иссиқхоналари бор. Йўллар четида шинам уйлар қурилган. Бизда фаровонликка эрта қўл урилган эди. Мустақиллик йилларида булар янада мустаҳкамланди.

Қишлоқда ерлар одамларга ижарага берилган. Боғдорчилик, мевали дарахт кўчатлари етиштириш билан шуғулланишади. Хўжалик воҳадаги машҳур боғбонлардан бири марҳум Темир Мирзаев номи билан аталади. У зот хўжаликда ўттиз йилдан ортиқроқ раҳбарлик қилган. Темир ака даврида хўжалик қишлоқларининг қиёфаси кескин ўзгариб, юксак ижтимоийлик касб этди. Миллиардлаб сархил мевали дарахт ниҳоллари етиштирилиб, қўшни вилоятларга, ҳатто қўшни республикаларга сотилгани ҳам сир эмас.

Ҳа, йиллар ўтиб, қўлга киритилган муваффақиятлар, файзу таровватлар яхши ишлаб, ўша эзгу ишларга бош-қош бўлган инсон ҳаёти билан боғланиб қолар экан. Темир ака мангуликка бош қўйиши билан Тўқманғит қишлоғидан қут-барака кўтарилгандай бўлди. Боғлар қаровсиз қолиб, сув қувурлари ишдан чиқди. Қишлоққа сув гоҳ келиб, гоҳ келмай қолди. Кейинги раҳбарлар ободончилик ишларига бепарво бўлдилар. Боғлар, токзорлар моллар боқиладиган "яйлов"га айланди. Уларни ижарага олганлар мулк ўзимизники, деб молларни боғларга боқадиган бўлишди. Яхши ишлов берилмаган, сувдан қолган боғларда ҳосилдорлик камайиб кетди.

Қишлоқда 300 дан ортиқ хонадон мавжуд, 2000 га яқин одам яшайди. Уларнинг ўзига хос ҳаёти, турмуш тарзи, қувонч ва ташвиши бор. Беш қўл баробар бўлмаганидек, уларнинг барчаси тўқ, фаровон яшаяпти, деб бўлмайди. Орасида ночорлари ҳам, бой-бадавлатлари ҳам бор. Ўзига тўқлари қурилиш ва шунга ўхшаш ташкилотларни бошқараётганлари. Уйлари данғиллама, пишиқ ғиштдан. Уйларининг эшик-деразалари эскирса ёки ҳовлиси деворидан бир ғишт кўпорилса, чунон зўр таъмир қиладиларки, ақлинг шошади. Уларга ишчи кучи ҳам текин. Ёз, куз бўйи гуруҳ-гуруҳ коржома кийган йигитлар бетон қориб, ғишт терадилар, сувоқ қиладилар. Қишлоқ кишилари буларнинг иши қачон тугар экан деб, бир-бирларига савол беришни канда қилмайдилар. Маош идора ҳисобидан кетаверади. Хўжайин бўлса, одамларни қулдек ишлатиб, бир сўм ҳам бермайди. Улар ён-веридаги ночор қўшнилар, ҳамсоя-ҳақларига қайрилиб ҳам боқмайди. Уларга ҳасад қилаётганим йўқ, бироқ...

Бир воқеани айтмоқчиман. 80-йилларнинг бошида қишлоғимиз Косондан Қарши тумани тассаруфига ўтди. Хўжалик раҳбари Темир Мирзаев зўр ташкилотчи раҳбарлардан эмасми, қишлоқда қайта қуриш ишини бошлаб юборди. Йўллар четидаги четан деворли уйлар, иморатлар бузилди. Ариқлар қайта қазилиб, лотоклар ўрнатилди. Эски боғлар кўпориб ташланди. Ярим йилга борар-бормас Тўқманғит, Узунова, Сарой, Парғуза қишлоқларига газ ва сув қувурлари тортилди. Хўжалик далалари бўйлаб айланма йўллар ўтказилди ва бир-бирига туташтирилди. Ҳар қишлоқда, ҳар гузарда чойхоналар, иссиқхона бунёд этилди. Қишлоқлар қабристони бетон девор билан ўралди. Атрофига ток экилиб, ишком қилинди, мўъжазгина масжидлар ҳам қурилди. Ўша пайт бизнинг ва бошқа айримларнинг ҳовли-жойлари ўрнидан йўл ва коллектор-зовурлар келиб бузиладиган бўлди. Бизларга ҳам уч хонадон бузилгани учун давлат томонидан пул берилди. Оиланинг бошлиғи бўлганлигим учун укаларим билан биргалашиб, уй қуришга киришдик. Эски уйнинг ашқол-дашқолларини, яъни қурилиш материалларини укамларга бўлиб бердим. Давлат томонидан берилган пулга пойдевор блоклари, цемент, тахта, плита, пишиқ ғишт олиб, тўрт ака-ука, бола-чақалар билан роса ишладик. Биримиз ғиштни олиб берсак, иккинчимиз қоришма тайёрладиқ, учинчимиз сувоқ қилдик. Хуллас, 5 йил деганда уйни битказиб, кўчиб ўтдик. Буни кўролмайдиганлар ҳам чиқиб қолди. Уйимиз икки бор техник инвентаризациядан ўтказилди. Қанча ғишт, қанча плита, қанча цемент кетганлигининг ҳисоби олинди. Текширувчилар ҳужжатлар билан танишганидан сўнг ҳақиқатдан ҳам уйнинг ҳалол пулга қурилганлигига ишонч ҳосил қилишди шекилли, жимиб кетишди. Мана, орадан 20 йилдан кўпроқ вақт ўтаяптики, ҳужжатларни ҳозир ҳам сақлайман. Шўро даврида бир қўлга тушсангиз бас, ҳолингизга маймунлар йиғларди. Шунақа замонларни ҳам кўрган эдик. Ҳозир одамлар ғиштин уй-ку уй, қаср, Санта Барбара типидаги ҳовли-жой қуришлари ҳам мумкин.

Мусулмон умматлари ўртасида бошқа миллатларга нисбатан меҳр-мурувват, инсонийлик кўпроқ бўлиши керак. Негадир шу хислатлар камайгандек кўринаётир.

Бундан бир-икки йил муқаддам қишлоғимиздан камбағалгина Жомурод исмли йигит бандаликни бажо қилди. Марҳумни кўмишга оила шундай қийналдики, эшитиб юрагим эзилди. Бу вақтда инсультдан ўнг қўлим ва ўнг оёғим ишламай, касалхонада ётгандим. Бечора Жомуроднинг дафнига ёрдам беришга данғиллама уйи, чўнтагида уяли телефони, қўша-қўша машинаси бор қишлоғимиз бойваччаларидан бир сўм чиқмади. Хайрият, эл-юртдан уялганидан бўлса керак, хўжалик раиси Абдурашид Азимов қишлоқ оқсоқоли воқеани билдиргани борганида беш минг сўм чиқариб берибди. Камбағални туянинг устида ит қопибди, деган мақол бекорга айтилмаган. Ҳали ўғлининг мозори совимасдан Жомуроднинг онаси Махар хола ҳам қайтиш қилди. Инсофли одамлар ёрдамида муштипар аёл ҳам сўнгги йўлга кузатилди. Улар ҳаётга шу тариқа келиб, шу тариқа кетдилар. Худо раҳмат қилсин, жойи жаннатда бўлсин уларнинг.

Буларни нега ёзяпман. Марҳум Махар хола ҳам, унинг эри худо раҳмат қилгур Қудрат ака ҳам, ўғли Жомурод ҳам, ундан кейин шу аҳволга тушган Эргаш Саломовнинг ўғли Ҳасан ҳам, хотини ҳам яхши бўлса ҳам, ёмон бўлса ҳам шу қишлоқнинг фарзанди. Ўша марҳумларнинг битта-яримтаси маълум сабабларга кўра қишлоқнинг-маҳалланинг яхши-ёмон кунларига бирга бўлолмаган бўлишлари мумкин. Бироқ улар, уларга ўхшаш марҳумлар тириклик чоғларида эл ободлиги йўлида қўлларидан келганча меҳнат қилганлар, элнинг ташвишли кунларида бирга бўлганлар. Шуларни унутмасак бўлгани. Оғир уруш йилларида Махар хола, Қудрат ака, Эргаш акаларнинг эл-юрт ишига яраганини кекса авлод вакиллари яхши биладилар. Бундайларнинг тақдирига бефарқ қарашга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Номус-ор тушунчалари поймол этилмай, қадриятларимизни ҳар вақт баланд кўтариб, юксакларга элтишимиз даркор.

... Қишлоқ фуқаролар йиғини раиси Қосимжон Ашуров ҳузуридаман. Йигит ёш, эндигина шу вазифада учинчи йил ишлаяпти. Аввал коллеж муаллими эди. Раис билан у ёқдан-бу ёқдан гурунглашган киши бўлдим-да, фуқароларга кўрсатилаётган ёрдам ва бошқа ишлар ҳақида суриштирдим.

— Буғдой пишиғи маҳали уларга 40-50 килодан бепул дон тарқатамиз. Ёлғиз, қаровчиси йўқ оилалардан 10 тасини тўқ оилалар оталиғига топширдик. Узунова қишлоғилик ногирон Рауп Муродовни ўзим оталиққа олдим. Боғободлик ёлғиз қария — Ҳикматой Мавлоновага ёрдам беришни ширкат хўжалигининг раиси зиммасига олди, — дейди Қосимжон.

Бундан мен қанчалар севинганимни айтмайсизми. Зиёкул бобо Тангриевга ҳам шундай ёрдам, меҳр ва мурувват кўрсатилаётир. Унинг укаси, Қарши шаҳридаги қурилиш ташкилотларидан бирининг раҳбари Бахтиёр Жўраев марҳум Жомуроднинг беваси ва унинг тўрт боласига ҳомийлик қилишни ўз бўйнига олибди. Қишлоқнинг ажойиб йигитларидан бири Хуршиджон Нуралиев қўшниси Эргаш Саломовга қарашиши ҳақида ваъда берипти. "Иброҳим ота" чойхонасининг бошлиғи Фозил Алимардонов ҳам бу савоб ишдан четда қолмай, ёлғиз аёл Рўзи момо Тўраевага ҳомийлик қилмоқчи бўлипти. Бу тадбирлар Боғобод фуқаролар йиғинида бошланган дастлабки тадбирларнинг дебочаси бўлиб, бу яна чуқурлаштирилади ва бойитилади, албатта. Ночор оилаларга ҳам ҳомийлар бириктирилиб, тадбир мавсумий бўлмай, доимий давом этади. Ҳадисларда айтилганидек, бундай савоб иш қилганларга худонинг раҳмати кўп-кўп ёғилади, бири икки, иккиси тўрт бўлади. Булар бизнинг ҳаётимизда янгилик эмас. Ота-боболардан қолган урф-одат, қадриятлар бўлиб, авваллари ҳам шундай ишлар қилинган. Биз бу қадриятларни бойитиб, турмуш тарзимизнинг ажралмас қисмига айлантиришимиз лозим. Шундагина жамият олдидаги инсоний бурчларимизни бажарган бўламиз ва келажак учун қутлуғ одимлар ташлаймиз. Юртбошимиз ташаббуси билан 2004 йил бежиз Меҳр ва мурувват йили деб аталмади.

Дунёда битмас-туганмас нарса йўқ. Ҳар ненинг ҳам чек-чегараси бор, шунингдек, табиий бойликларнинг ҳам. Орадан 20 йилдан кўпроқ вақт ўтдики, қишлоғимизда на коллектор, на зовур тозаланди. Қурмағур одамлар турли хил ахлат ташлаб, зовурларни кўмиб бўлишди. Сизот сувлар юришмай, ерларни шўр босиб бораётир. Зовурлар қазилиб, кескин иқтисодий, маъмурий чоралар кўрилмас экан, ифлосланиш давом этаверади.

Мен қишлоғим, маҳаллам ҳақида танқидий гапларни гапиряпман. Бунга айримларнинг ғаши келиши ҳам мумкин. Начора!. Аҳволга танқидий баҳо бермасликнинг иложи йўқ. Бор гапни айтиб, ишни тузатиш пайти келмадими?

Табиатга меҳр тарбияга боғлиқ. Дарахтнинг бир шохи, гулнинг бир япроғи, майсанинг бир барги узилса ҳам табиатга, одамзодга зиён етади. Шу маънода бир воқеа доимо кўз ўнгимда гавдаланади. Қишлоғимиз четида каттагина иссиқхона бор. Унда олдинлари помидор, бодринг, кўкат ўстириларди. Кейинчалик лимон ўстириладиган бўлди. Марҳум раҳбар Темир Мирзаев ҳаётлигида иссиқхона атрофига арча дарахти, унинг ораларига гилос эктирганди. Биласиз, арча шошилмай ўсади. Гилос эса уч-тўрт йилда ҳосилга киради. Одатдаги кунларнинг бири қарс-қурс этган овоз эшитилди. Қарасам, икки қизалоқ дарахт шохларини аямай синдираяпти. Улар олдига келдим ва қизларим, нима қиляпсизлар, деб сўрадим. Улар эса гилос еяпмиз, деб жавоб беришди. Мен улардан кимнинг қизи эканликларини сўраб, билиб олдим. Дарвоза олдида ҳалиги қизларнинг оталари ўтирган экан. Синган шохларни кўтариб, улар олдига бордим-да, бўлган воқеани айтдим.

— Э, ака, шунга ҳам хафа бўласизми? Бир-иккитаси синса, нима бўпти. Бола-да, болалигини қилган-да, — дейди у бамайлихотир қартасини ўйнаб. Шунда синган шохларни олиб, мактабга қараб кетдим. Директор эртаси ота-оналар мажлисини чақириб, муҳокама қилибди. Сўнг кўнглим пича таскин топди. Бунинг оқибати шу бўлдики, айни ёзга бориб қизалоқлар томонидан каллакланган дарахт қуриб қолди.

Исмоил АМИРҚУЛОВ,
мухбиримиз

Дараклар

ЯҚИН ШАРҚ: ЛИБЕРАЛ ИСЛОҲОТЛАР РЕЖАСИ

АҚШ Давлат департаменти Араб мамлакатларида яқин келажакда ўтказилиши кутилаётган либерал ислоҳотлар режасини тузиб чиқди. Департамент вакили Ричард Баучернинг билдиришича, стратегик режа 1975 йилда 35 давлат имзолаган Хельсинки битими асосида ишлаб чиқилган. Ушбу ҳужжат "Катта саккизлик" давлатларининг июнда бўлажак анжуманида расман эълон қилиниши кутилмоқда.

Стратегик дастур Яқин Шарқ давлатларида бошқарув ва бошқа сиёсий-ижтимоий жабҳаларда янгиликлар амалга ошириш, шу орқали минтақадаги тинчлик ҳамда инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ масалаларни ҳал этишни назарда тутади.

ЛИВИЯ: ЯДРО ҚУРОЛИ МОЖАРОЛАРИ

Ливия раҳбари Муаммар Қаззофий ўз ихтиёри билан оммавий қирғин қуроли тадқиқотларидан воз кечгач, Триполи ва Пекиннинг ядро дастури бўйича алоқалари хусусида турли хабарлар тарқалди. Маълумотларга қараганда, Ливия 1960-йилларда Хитойдан ядро чизмаларини сотиб олган. Икки ўртада эса Покистон воситачилик қилган. Ҳозирда ушбу чизмалар АҚШда МАГАТЭ назоратида сақланмоқда.

Расмий Вашингтон Ливия можароси сабаб, Хитой ҳукуматини ядро қуролини тарқатмаслик тўғрисидаги халқаро ҳужжатларини бузишда айбламоқда ва Пекинни бу борада ошкора ҳамкорлик олиб боришга чақирмоқда.

АФҒОНИСТОН: МИЛЛИЙ АРМИЯ ТУЗИШ ЙЎЛИДА

Афғонистон ҳукумати миллий армия ташкил этиш борасида жадал ҳаракатга киришмоқда. Маълумотларга кўра, ҳозирда мамлакат армиясида ўн минг ҳарбий хизматчи фаолият кўрсатмоқда. Ҳукумат яқин икки йил ичида ҳарбийлар сонини етмиш мингга етказишни режалаштирмоқда. Бу ҳақда оммавий ахборот воситаларига маълум қиларкан, Афғон раҳбари Ҳамид Карзай миллий армия ташкил этиш йўлидаги жиддий тўсиқларни санаб ўтди.

Айни вақтда Афғон армиясида зирҳли техника ва артиллерия жуда кам қолган. Самолёт ва вертолётлар ҳам 2001 йилги толибонларга қарши операциялар вақтида йўқ бўлиб кетган. Урушдан кейинги даврда олиб борилган қурол-яроғни йўқотиш тадбири мамлакатдаги минглаб қуроллар йўқ қилиниши билан якунланган. Шу боис ҳам миллий армия ҳукуматда катта сарф-харажат ва қаттиқ меҳнат талаб қилмоқда.

АҚШ: ДОЛЛАР ШЎНҒИШДА ДАВОМ ЭТАЯПТИ

АҚШ доллари евро, иена, франк, фунт стерлинг каби етакчи валюталарга нисбатан қадрсизланишда давом этмоқда. Евро қиймати сўнгги молиявий операцияларда рекорд даражада юқорилаган: 1 евро 1 доллар 28 сентни ташкил қилган. Шунингдек, доллар инглиз фунт стерлингига нисбатан жуда қуйи кўрсаткични қайд этган: 1 фунт стерлинг 1 доллар 89 сентга тўғри келган. Бу эса сўнгги 12 йилда кузатилмаган натижа ҳисобланади.

Мутахассислар доллар курсининг бу

қадар пасайишига Ироқ уруши сабаб бўлганини айтишмоқда. Афғонистондаги ҳарбий ҳаракатлар тугар—тугамас Ироқ операциясининг бошланиши ва урушда жуда катта маблағ сарфлангани АҚШда бюджет тақчиллигининг ошиши — федерал бюджетнинг зўриқишига олиб келган. Пировардида миллий валюта қадри дунё миқёсида кескин тушиб кетган. Шу билан бирга доллар қиймати Америка экспорт салоҳиятини ошириш учун ҳукуматнинг ўзи томонидан олиб борилаётган тадбир, деган фикрларда ҳам маълум асос бор.

ГАИТИ: ПРЕЗИДЕНТ АРИСТИДАГА ҚАРШИ НАМОЙИШЛАР

Гаити Республикаси пойтахти Порт-о-Прэнс шаҳрида мамлакат раҳбари Жан—Бертран Аристидага қарши намойиш бўлиб ўтди. Сиёсий чиқишда иштирок этган 3 мингдан ошиқ мухолифатчилар президент истеъфосини талаб қилишди. Лекин намойиш полиция томонидан шафқатсизлик билан бостирилди, норозилик чиқишининг ўнлаб ташкилотчилари ҳибсга олинди.

Гаитида давлат раҳбарига қарши ҳаракат бир неча ҳафтадан буён давом этмоқда. Намойиш ва қуролли қаршилик натижасида ҳозирда Кариб мамлакати ҳукумат ҳамда исёнчилар назоратидаги 2 қисмга бўлиниб қолган. Мухолифат президент Аристидани коррупция, инсон ҳуқуқларини поймол этиш ва мафияга сотилганликда айбламоқда. Давлат бошлиғининг ўзи эса қатъият билан 2006 йил февралда президентлик ваколати тугагунга қадар ўз лавозимидан кетмаслигини маълум қилмоқда.

Абдул СОБИР
тайёрлади

Шарҳ

РОССИЯ САЙЛОВ АРАФАСИДА

Россияда президентлик сайлови 2004 йил 14 март кунига белгиланган. Оммавий ахборот воситаларида сайловолди тарғибот-ташвиқот ишлар эса 12 февраль куни бошланди. Бу жараён роппа-роса бир ой давом этади. Ҳозиргача жами етти нафар номзод рўйхатга олинган бўлса, уларнинг ҳаммаси ҳам тарғибот-ташвиқот ишларини бирдай олиб боряпти, деб бўлмайди. Масалан, Иван Рибкин хорижда юрибди. У нима сабабдан йўқолиб, қандай топилгани ҳақидаги жумбоқ ҳали ечилгани йўқ. Шунингдек, унинг хориждан қачон қайтиши ҳам номаълум. Лондонда берган баёнотларига қараганда, у сайловгача қайтмоқчи эмас. Эҳтимол, сайлов билан боғлиқ бутун масъулиятни ўзининг сайловолди штаби зиммасига юклагандир. Бу штаб Россияда фаолият кўрсатаяпти. Ким билади дейсиз, балки тарғибот-ташвиқот ишлари узоқдаги номзоднинг февраль тезислари тарзида олиб борилар. Чор Россияси даврида бу тажриба большевиклар томонидан синовдан ўтказилган.

Ўтган сайловларда коммунистлар етакчиси Геннадий Зюганов президент бўлиш учун астойдил курашган эди. Бироқ мақсадига эришолмади. Мағлубиятлар жонига теккан Зюганов бу сафар коммунистлар номидан номзод қилиб Аграр партия вакили Николай Харитоновни кўрсатди. Ана энди Харитонов бутун маҳоратини ишга солиб, коммунистлар сиёсатини улуғлаши керак. Бироқ ҳозирча унда бу борада маҳорат, аниқроғи, Зюгановдаги жўшқинлик ва кескинлик етишмаяпти. Сайловчилар ҳайрон, нега ҳамиша ишчилар билан деҳқонларни ишонтириб келган коммунистлар бу сафар жиловни аграрчилар вакилига бериб қўйишди?

Эҳтимол, коммунистлар ҳозир Россияда қуруқ гап, сиёсий сафсатабозлик ва танқидбозлик қулоққа ёқмай қолганини сезишгандир. Ҳар ҳолда аграрчилар амалий иш билан шуғулланишади. Харитонов босиқлик билан бўлса ҳам, айтадиган гапини уддалашига ишонса бўлади.

Либерал-демократлар эса ҳаммани лол қолдиришди. Афтидан, ўтган сайловларда Владимир Жириновский ҳам толиққан кўринади. Бу сафар у дабдурустдан ўзининг тан қўриқчиси Олег Малишкинни президентликка номзод қилиб кўрсатиб юборди. Балки содиқликда ва ҳушёрликда унинг баҳоси йўқдир. Бироқ у тарғибот ишларида, рақибларини мот қилишда ва сайловчилар эътиборини ўзига тортишда Владимир Вольфовичга тенглаша олмайди. Бу нарса ҳозирнинг ўзидаёқ кузатилмоқда. Жириновский телемулоқотларда Малишкин билан бирга қатнашишга ёки унинг учун иштирок этишга уриниб кўрди. Бўлмади. Агар номзод тирик ва соғлом бўлса, бундай қилиш мумкин эмас экан. Бунинг устига Жириновский Давлат Думаси депутати. Қонун унинг бировни тарғиб қилишига йўл қўймайди. Ишқилиб, сайловолди тарғибот жараёнида Владимир Вольфовичнинг тан қўриқчиси панд бериб қўймаса бўлгани.

Сергей Глазьев — тажрибали сиёсатчи. Айни пайтда "Родина" блокининг Думадаги фракцияси етакчиси. Бу блок ўтган йил декабрь ойидаги парламент сайловида янги сиёсий куч сифатида майдонга чиқди. Бироқ "Родина" блокида бўлиниш, унинг етакчилари ўртасида келишмовчилик келиб чиқди. Жумладан, Сергей Глазьев билан Дмитрий Рогозин ўз муносабатларини ойдинлаштириш учун кўп вақт ва куч-ғайрат сарфладилар. Ҳозир Сергей Глазьев президентликка номзод сифатида сайловолди тарғибот-ташвиқот ишларида фаоллик кўрсатяпти. У телемулоқотларда ҳам бўш келаётгани йўқ. Сайловолди марафонида ишонч билан қатнашмоқда.

Мустақил номзод Ирина Хакамаданинг ҳам ўзига ишончи катта. "Менинг асосий рақибим Владимир Путин", — деди у телемулоқотладан бирида. Сайловчилар ишончини қозониш ниятида ҳукуматни танқид қилиш йўлига ўтиб олди. У СПСдаги сафдошларидан хафа. Чунки уни номзодликка кўрсатишмади. Битта Борис Немцовни эътиборга олмаганда, СПСдаги бошқа арбоблар уни қўллаб-қувватлашмади ҳам. Ирина Хакамада — олдинги Думада ишлаб танилган ва тажриба орттирган сиёсий арбоб. Кураш майдонига сафдошларисиз ёлғиз кирар экан, ғалаба қилмаса ҳам донғи чиқишига умид қилмоқда. Унинг чиқишларида ўз фикрини, мақсад ва интилишларини аниқ-лўнда, асосли, ишонарли тарзда баён қилаётган сайловчилар эътиборини тортмоқда.

Мамлакатда катта лавозимни эгаллаб турган Сергей Миронов президентликка ўз номзодини кўрсатганини ҳар ким ҳар хил қабул қилди. Чунки у — Владимир Путиннинг яқин сафдоши ва маслакдоши. Улар бир неча йилдан бери биргаликда ишлаб келишяпти. Улар бир-бирларига рақобатчи бўлишларини ҳеч ким тасаввур ҳам қилолмайди. Кузатувчиларнинг фикрича, у ғалабага умид қилаётгани ҳам йўқ. Эҳтимол, ўзининг омадини синаб кўрмоқчидир? Унга ана шу саволни беришганида, Сергей Миронов: "Мен елкам билан президентга таянч бўлмоқчиман", деди. Демак, унинг ўйлаб қўйган ўз режаси бор.

Албатта, Владимир Путинга тенг келадиган номзод йўқ. Унинг ғалабаси ҳеч кимда шубҳа уйғотмайди. Россия халқи олдида у ўзини тиниб-тинчимас, серғайрат, билимдон, ҳар қандай ҳолатда ҳам вазиятни қўлга олабиладиган давлат арбоби сифатида намоён қила олди. Хуллас, ҳозир унинг сайловчилар олдидаги рейтинги жуда баланд. Шунинг учун бўлса керак, у рейтинги паст номзодлар билан юзма-юз мулоқот қилишни лозим топмади.

Иброҳим НОРМАТОВ,
сиёсий шарҳловчи

КИЧИК МАМЛАКАТНИНГ КАТТА МУАММОЛАРИ

Болқон ярим оролини бежиз порох солинган бочкага қиёслашмайди. Сабаби, бу ҳудудда турли дин, турли этник гуруҳларга мансуб аҳоли қалтис ва мураккаб шароитида яшаб келмоқда. Миллатлараро муносабатлар борасида, айниқса, Босния ва Герцеговина Республикасида вазият анчайин хавотирли. Мамлакат раҳбарияти ҳали-ҳануз 1992-95-йилларда бўлиб ўтган фуқаролар уруши асоратларини тўла бартараф этишга ожизлик қиляпти. Бугун Босния ва Герцеговинада бошқа бирор давлатда учраши маҳол қизиқ ҳолат юзага келган. Бор-йўғи 4,2 миллион аҳоли ва 51 минг кв.км ҳудудга эга кичиккина давлат оз эмас, кўп эмас беш нафар президент ҳамда БМТнинг Олий вакили томонидан идора қилинмоқда. Мамлакат маъмурий жиҳатдан икки қисмга бўлинган: Мусулмон-хорват федерацияси ва Босния серблар республикаси. Бу икки бўлинма ҳам ўз президенти, ҳукумати ва армиясига эга. Марказий бошқарув эса мусулмон, серб ва хорватлардан вакил сифатида сайланган уч нафар президент томонидан амалга оширилмоқда. Айни вақтда Борислав Паравац (Серб демократик партиясидан) ва Драган Чович (Хорват демократлар иттифоқидан) ҳукумат ҳамраиси вазифасини бажариб келишмоқда. Бундан ташқари, Дейтон тинчлик битимига мувофиқ, Босния ва Герцеговина БМТ протекторатига олинган ҳамда республикага ташкилотнинг Олий вакили юборилган. 2002 йилнинг майидан буён бу вазифани британиялик сиёсатчи Пэдди Эшдаун бажариб келмоқда. Олий вакилнинг ваколот доирасига мамлакатда тинчлик йўлида чора-тадбирлар амалга ошириш, бошқарувдаги келишмовчилик ва низоларни бартараф этиш ҳамда давлат яхлитлигини сақлаб қолиш каби вазифалар киради. Умуман, халқаро кузатувчилар хулосаси шуки, Босния ва Герцеговина чуқур сиёсий инқироз ёқасига келиб қолган. Агар инқироз бартараф этилиб, мамлакатдаги этник гуруҳлар бирлаштирилмаса, давлат парчаланиб кетиши ҳам ҳеч гап эмас.

Республикадаги иқтисодий аҳвол ижобийдан салбий баҳога лойиқроқ. Фуқаролар уруши расман якунланганига 9 йил тўлган бўлса-да, ҳукумат ҳали ҳам иқтисодий ислоҳотлар йўлини белгилаб олмаган. Сабаб, юқорида айтганимиздек, мамлакатда кўппрезидентлик ҳукмрон, миллий-этник муносабатлар эса тутаб турган оловга ўхшайди. Биргина шамол бўлса, аланга олиб бутун мамлакатни қоплаб олгудек.

Сўнгги вақтда Босния ва Герцеговинада коррупция, уюшган жиноятчилик ҳам тобора кучайиб бормоқда. 2002 йили БМТ ўтказган ижтимоий сўров эса мамлакат ёшларининг учдан икки қисми хорижга кетиш ниятида эканини кўрсатди. Республикада бундай тушкун кайфият юзага келганининг сабаби оддий. Аҳолида 1990-йиллардаги фуқаролар уруши даврида пайдо бўлган миллий-диний душманчилик кайфияти ҳали ҳам йўқолмаган. 250 мингдан ошиқроқ фуқарони ҳаётдан олиб кетган уруш ўшанда фақат НАТО аралашуви билан бартараф этилган бўлса, ҳозир ҳам Босния ва Герцеговина раҳбарияти ҳарбий альянс ёрдами билан мамлакат осойишталигини сақлаб турибди.

Айни вақтда марказий ҳукумат оғир вазиятдан хулоса чиқариб, кенг миқёсдаги сиёсий-иқтисодий ислоҳотларга ҳозирлик кўрмоқда. Кўпчилик кузатувчилар таъкидлаганидек, бу ислоҳотларнинг бошланишига ўзининг либерал қарашлари билан танилган Аднан Терзичнинг Босния ва Герцеговина Бош вазири этиб сайлангани дебоча бўлди (Мамлакат қонунчилигига мувофиқ, ҳукумат раҳбари парламентда депутатларнинг яширин овоз бериши билан сайланади). Терзич либерал ислоҳотлар ўтказиш, коррупция ва уюшган жиноятчиликка қарши аёвсиз курашиш, шу йўл билан мамлакатга хориж инвестициясини кўпроқ жалб этиш, барқарор иқтисодий тараққиётга эришиш ва пировардида ўз давлатини Европа Иттифоқига олиб киришга ваъда бермоқда.

Собиржон ЁҚУБОВ

Талқин

КАРЛ ПОППЕР КАРЛ МАРКСГА ҚАРШИ

(3-мақола)

Шубҳасиз, барча афзалликларига қарамай мен Марксни сохта пайғамбар деб биламан. У тарихнинг қайси томонга боришини башорат қилди, аммо унинг кароматы рўёбга чиқмади.

Карл ПОППЕР

К. Попперниниг эътирофига кўра, Маркс таълимоти негизига оддий кишиларнинг оғир аҳволига ҳамдардлик, уларни бедодликдан озод этиш нияти ётади.

Маркс кенг салоҳиятли назариётчи, йирик социолог, интеллектуал соф, илм-фанга чуқур ишонган мутафаккирдир. "У кўзимизни очиб, нигоҳимизни ўткирлаштирди. Ижтимоий фалсафа муаммоларини ўрганувчи мудаққиқларнинг барчаси, баъзилари буни сезмасалар-да, Марксдан қарздордирлар".

Маркс капитализм оддий кишилар меҳнати ҳисобига бойлик, амвол орттиришга ружу қўйган даврда яшаган. Ҳатто 6-8 яшар болалар 15-16 соатлаб ишлашга мажбур эди. Эксплуатация ва қашшоқлик тузумининг иқтисодий негизларини тадқиқ этган Маркс жамиятни инсонийлаштириш учун 48 соатлик иш ҳафтасини ва прогрессив солиқни жорий қилиш, болалар меҳнатидан фойдаланишни чеклаш, ерга хусусий мулкчиликни ва мулкларга меросхўрликни бекор қилиш, барча муҳожир ва исёнчилар мулкини мусодара этиш, давлатга тегишли завод ва фабрикаларининг кўпайишига эришиш, барча болаларни бепул ўқитиш ва тарбиялаш ғояларини илгари сурди. Марксдан кейингина Оврупадаги айрим давлатлар ушбу ғояларнинг аҳамиятини англаб етдилар ва ҳаётга тадбиқ этдилар. То 1883 йилгача маърифатпарвар Оврупа ваҳшатона эксплуатацияни чекловчи меҳнат ҳақида қонун қабул қилинишига қарши чиқиб келди. Аввал иқтисодга аралашмаслик сиёсатини олиб борган Англия, АҚШ, Швеция мулкий табақаланиш тараққиёт учун ғов бўлаётганимни пайқаб, кейин интервенционизмини (давлатнинг иқтисодни бошқаришга аралашуви) кенг амалга оширишга ўтдилар.

Маркс капитализмни ҳамма нарсани бойлик, пул билан ўлчаши, ҳатто инсониннг ўзини ҳам товарга айлантиргани учун ёмон кўради. Бу тузум ҳатто капиталистнинг ўзини ҳам бойликка банди этиб қўяди. Давлат йирик капиталистлар қўлида, суд, полиция, оммавий ахборот воситалари, парламентлар уларнинг манфаатини ҳимоя қилади. Оддий маърифатли киши сифатида ҳам Маркс капитализмнинг ушбу иллатларига қарши чиқмаслиги мумкин эмас эди. Шунинг учун К. Поппер Марксни "ўз ғоялари билан инсониятни бедодликдан озод қилишга интилган мутафаккир", лекин унинг таълимоти аслида "ҳақиқий историцизмдир" деб баҳолайди.

Маркс ижтимоий-тарихий тараққиёт қонунларини кўрсатиб беради ва капитализмдан кейин синфсиз жамият қурилади, деб башорат қилади. Бундай ғоя метафизик мушоҳадалар, мусоҳабалар ва рационал изланишларга олиб келса яхши, аммо у амалга оширилиши зарур моделга, социал технология усулига айлантирилиб жамиятга зўрлаб тадбиқ этилган тақдирда даҳшатли оқибатларни келтириб чиқаради.

Маркс ўз таълимоти негизига иқтисодий омилни асос қилиб олади. У иқтисодий муносабатларга қараб ижтимоий-тарихий жараёнларни, босқичларни аниқлаш назариясини — тарихий материализмни яратади. Ушбу назарияга мувофиқ мулкий тенгсизлик бир синфнинг иккинчи синф устидан ҳукмронлик қилиши, эксплуатация манбаи бўлиб келган. Шунинг учун мулкий тенгсизликни тугатмай эксплуатацияни, синфий тузумни йўқ қилиб бўлмайди.

К. Поппер ҳам иқтисодий омилнинг аҳамиятини инкор этмайди. "Ким ортиқча бойликка эга бўлса, у ҳеч қандай куч ишлатмасдан қорни очни ўзига қул этиши мумкин". Аммо у қашшоқлик мавжуд тузумни зўравонлик билан ўзгартиришга асос бўлолмайди, деган хулосага келади.

К.Поппер Марксни танқид қилар экан, унинг қарашларидаги уч йўналишга тўхталади. Биринчиси, капиталистик муносабатлар натижаси сифатида тарих саҳнасига икки рақиб синф — буржуазия ва пролетариатнинг чиқиши; иккинчиси, социал инқилобнинг муқаррар экани; учинчиси, охир-оқибат синфсиз жамият қурилиши.

Капиталистик жамиятнинг икки рақиб синфдан иборат экани ҳақидаги нуқтаи назар Маркс социологиясининг заиф томонидир. У пролетариатга синфий онглилиги, уюшқоқлиги ва ижтимоий мавқеи нуқтаи назардан буржуазияга қарши турадиган ягона синф, кучдир деб қарайди. Бу фикр Платоннинг файласуфлар давлатни бошқариши, Гегелнинг буюк миллат жаҳонга ҳукмронлик қилиши зурурлиги ҳақидаги қарашларига ҳамоҳанг. Демак, Маркс фақат ишчиларни тарихни яратувчи куч деб билади, бошқа ижтимоий табақалар уни қизиқтирмайди. Аммо, Марксдан кейинги тараққиёт кўрсатдики, айнан бошқа табақалар, айниқса ўрта синф жамиятдаги ички зиддиятларнинг кескинлашувига йўл қўймайди, уларни қонун ва демократия воситалари орқали ҳал этишга интилади.

Капитализмда майда ва ўрта мулкдорларнинг синиб пролетариат сафини тўлдириши, умуман ишчилар сонининг ошиб бориши ҳақидаги Маркс башоратларини ҳам ҳаёт тасдиқламади. Капиталистик давлатларнинг бирортасида пролетариат сонининг кўпайиши кузатилмайди.

Социал инқилобнинг муқаррарлигини Маркс пролетар оммасининг қашшоқлашуви билан изоҳлайди. Қашшоқлик пролетариатни буржиазияга қарши чиқишга ундайди, шу боис Маркс ишчиларнинг баттар қашшоқланишини истайди. Ана шунда революция "пишиб етилади", "эксплуататорлар экспроприация қилинади". Минг афсуски, Маркс башорат қилган қашшоқлашиш рўй бермади, балки, аксинча, ишчиларнинг моддий аҳволи яхшилана борди. Маркс пролетариатнинг моддий аҳволи яхшиланса нима бўлади деган саволни ўз олдига қўймади. Чунки Марксни ишчиларнинг реал аҳволи эмас, балки буржуазияни куч билан ағдариб ташлаш, социал революция ғояси кўпроқ қизиқтирган. "Коммунистлар ўз ниятларини яширмайдилар, — деб ёзади у, — улар мавжуд ижтимоий тузумни ағдариб ташлаш ўз мақсади эканлигини очиқ айтадилар".

Социал революциянинг муқаррарлиги ғоясида Гегелнинг таъсири бор. Маълумки, ёшлигида Маркс ҳам гегелчи бўлган. Гегелнинг буюк миллат бошқа миллатлар билан урушиб жаҳонга ҳукмрон бўлади деган қараши Марксда икки синф курашиб охир-оқибат пролетариат ғолиб чиқади деган ифодада давом этади. Худди шунингдек, Марксга XIX асрга келиб Оврупада эрк, адолат ва тенглик учун авж олган халқ ҳаракатлари, айниқса француз революцияси жиддий таъсир кўрсатганини унутиб бўлмайди.

Маркс, социал революция иқтисодий инқироз авж олганда содир бўлади, деб кўрсатади. Шу билан бирга у ушбу вазиятни кутиб ўтирмасдан революцион ташвиқотлар юритиш, сиёсий ташкилотлар тузиш ва қуролли қўзғолонга тайёрланиб боришга даъват этади. Демак, революция учун қулай вақт келишини кутиш шарт эмас, онглилик, уюшқоқлик ва ҳаракат бўлса бас. Бироқ ҳаёт кўрсатадики, чуқур иқтисодий инқироз қаттиқ норозиликларни келтириб чиқарса-да, у бутун ижтимоий тузумни ағдариб ташлашга қаратилган социал революцияга бориб етмайди. "Синфий онглилик" ва "синфий уюшқоқлик" деган иборалар Маркснинг лағвона, хаёлий ўйдирмаларидир. Алҳаққи, кишилар синфий мансублигига қараб эмас, балки ўз манфаатлари ва қизиқишларига қараб уюшадилар.

Маркс капитализмдан интиқом олиш ҳақидаги ўйларга берилиб жамиятни ўзгартиришнинг сиёсий, ҳуқуқий ва маънавий воситалари ҳам борлигини унутиб қўяди. Бу воситаларни К. Поппер "социал технология" ёки "социал инженерия" деб атайди. Социал технология социал революциядан кескин фарқ қилади, яъни у жамиятни тинч, тинмай ислоҳотлар ўтказиш ва демократик институтларни кенгайтириш йўли билан ўзгартириш усулидир. Социал революция, интиқом эса тоталитаризмга олиб келади, бир синфнинг иккинчи синф устидан ҳукмронлигини ўрнатиб, инсонпарварлик ғояларини топтайди ва жамиятдаги зиддиятларни кескинлаштиради. Шунинг учун Маркснинг социал революция ҳақидаги таълимоти унинг бадаҳд ва бaлокаш башоратлари сифатида тараққийпарвар кучларда салбий муносабат уйғотади.

Синфсиз жамият қуриш негизида аслида инсонпарварлик ғояси ётса-да, у инсоният тақаққиётига хизмат қилмайди. Айнан меҳнат тақсимотининг юзага келиши натижасида шаклланган синфлар инсониятни ибтидоий турғунликдан халос қилган, уни цивилизация томонга йўналтирган. Синфларни йўқ қилиш меҳнат тақсимотини, кишиларнинг ўз иқтидори ва қизиқишига қараб меҳнат турини танлаш эркини, охир натижада эса ижтимоий тараққиёт манбаини ҳам йўқ қилишдир. Тўғри, Маркс асарларида синфсиз жамиятда "ҳар кимнинг эҳтиёжига ва ҳар кимнинг меҳнатига яраша", деган принцип амал қилади, "гармоник ривожланган шахс камол топади", "барчанинг эркин ривожланиши ҳар бир кишининг ҳам эркин ривожланишининг шартига айланади" деган умумий баённомалар кўплаб учрайди. Бироқ улар келгуси синфсиз жамият қандай бўлади ва қандай қурилади деган саволларга жавоб беролмайди.

Умуман марксизм синфсиз жамиятнинг аниқ тасвирини беролмайди. Октябрь революциясидан кейин Ленин ҳам, марксизм амалий иқтисодни ҳал этишга ёрдам беролмайди, деб тан олишга ва "янги иқтисодий сиёсат"ни (НЭП) жорий этишга мажбур бўлган эди.

Синфсиз жамият қуриш Маркснинг хом, булҳавас хаёлининг маҳсулидир. Биринчидан, социал революциядан кейин синфларнинг барҳам топишига ким кафолат бераолади? Ҳеч ким. Ижтимоий ҳаёт ўз анъаналари ва тарихий-маданий тажрибаларига эга мураккаб бир тизимки, ундаги шаклланган муносабатларни, ҳаёт тарзини бир ҳамла билан ўзгартириб ёки улардан воз кечиб бўлмайди. Иккинчидан, революциядан кейин давлат тепасига келган гуруҳ, синф вакиллари ўз манфаатларига эга алоҳида бир қатламга айланмайдими? Тарихий тажрибалардан аёнки, давлат тепасига келган шахслар ўз манфаатларига зид келган заҳоти ҳамкасбларидан, шиорларидан, ҳатто ичган қасамларидан ҳам осонгина воз кечадилар. ("Ҳукмдорнинг дўсти бўлмайди" деган нақл шундан келиб чиққан). "Эксплуатация буржуазия билан йўқ бўлмайди, — деб ёзади К. Поппер, — революциядан кейин давлат тепасига келган кишилар қолганларни эксплуатация қилиш ёки шунга тенг имтиёзни қўлга киритадилар." Шу тариқа улар ҳукмрон синфга ёки алоҳида мавкега, имтиёз ва имкониятларга эга қатламга айланади. Уларнинг мужоҳада билмас истакларига берилишини айтмаса ҳам бўлади.

Учинчидан, марксистлар иқтисодий ҳокимиятни сиёсий ҳокимиятдан устун қўядилар ва сиёсий ҳокимият ғофил ва бадният кишилар қўлига тушса, аянчли оқибатларга олиб келиши мумкинлигини англаб етмайдилар. Улар енгилган буржуазия қаршилигини бостириш учун пролетар диктатураси ўрнатилишини қонуний деб биладилар, аммо пролетар диктатураси охир-оқибатда тоталитаризмга олиб келиши мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмадилар. Шунинг учун К. Поппер ҳар қандай ҳокимият хавфлидир, деб ёзади. Хавф ҳокимиятнинг мавжудлигида эмас; уни рационал идора этиш мумкин; хавф ҳокимият бадният кишилар қўлига тушса, у ғайриинсоний ва ғайриқонуний тартибларни ҳам улуғлаб раиятни чалғитиши, демократик ўзгаришларни номақбул топиб, уларга бутун тузумни қарши қўйиши мумкинлигидадир. Яна ҳокимиятнинг ялтоқлари ва арзимаган "садақаси" учун исматидан, инсоний сифатларидан кечиб хизмат қилишга шай турадиган малайлари кўп; у ҳар қандай ғофиллик ва калтафаҳмликни халқ, демократия номи билан буқаламунона хаспўшлаш имкониятларига эга бўлгани учун ҳам хавфлидир...

Жамият давлатсиз яшай олмайди. Аммо очиқ жамиятда муаммо ким ҳукмрон бўлиши керак деган масалада эмас, балки қандай йўллар билан ҳукмдорнинг авбошликларини чеклаш мумкинлигидадир. Раият давлат тепасига ким келишини, у қандай шахсий ва ижтимоий сифатларга эга эканлигини деярли билмайди. Ҳокимият учун курашнинг оддий халққа номаълум ихтифолари борки, сиёсий курашда маснадгўй ўз истакларига етиш учун энг маккорона, энг бешарм усулларни қўллашдан, ҳатто бир қўлида демократия шиорини ушлаган ҳолда иккинчи қўли билан мухолифи кўксига ханжар санчишдан ҳам қайтмайди. Шундай йўл билан давлат тепасига келган шахсни мунсиф билиб, элга хизмат қилади деб ўйлаш лақмаликдир. Очиқ жамиятдагина раият ким маснадга даъвогар бўлаётганини билади, чунки шахсий ва ижтимоий сифатлари ошкора муҳокама қилинади, найрангбоз ҳукмдорни ағдариб ташлаш ҳуқуқига эга бўлади, демократик институтлар давлат устидан ўз назоратини ўрнатади. Ушбу назоратдан бирорта ҳам амалдор четкада қолмайди, ижтимоий фикрнинг сергаклиги, кузатуви ва очиқ танқидигина ҳукмдорни авбошликдан сақлаб туради.

Маркс ижтимоий-тарихий тараққиётни башорат қилишда, жамиятнинг иқтисодий қонунларини очиб беришда социал детерминизмга таянади. К. Поппер ушбу ёндашувни танқид қилади. Унинг фикрига кўра, социал детерминизм метафизик мушоҳадалар учун зарали эмас, аммо ундан ижтимоий-тарихий тараққиёт моделларини яратишда, жамиятни ўзгартиришда социал технология сифатида фойдаланиб бўлмайди. Маркс таълимотидаги хавфли томон шундаки, социал детерминизмдан коммунизм ҳақидаги ғайриҳаётий ғояни келтириб чиқаради ва уни ижтимоий тараққиётнинг талаби, муқаррар натижаси сифатида социал технологияга айлантиради. Натижада у коммунизм ўрнига бошқа, яъни тараққиёт мантиғидан келиб чиқадиган босқич, тузум бўлиши мумкин деган фикрга ўрин қолдирмайди. Шу нуқтаи назардан ҳам марксизм догмадир.

Коммунизм қуриш эса социал технология сифатида қандай аянчли оқибатларга олиб келганини собиқ СССР тажрибасидан билиш мумкин.

Марксизм ва коммунизм ҳурфикрликка, демократик ўзгаришларга, рационал танқидга қарши амалдаги автократизмдир. Марксизим ҳам, автократизм ҳам танқидни, мусоҳабани, мустақил фикрни ёқтирмайди. Уларга ўз алфозларига маҳлиёлик, арзимас ютуқларни кўкка кўтариб мақтаниш, кўзбўямачилик ва манманлик хос. Улар ўзига ибодона хизмат қиладиганларга мурувват кўрсатадилар, ялтоқларга ҳомийлик қиладилар; ғайриҳаётий ғояга ва ҳукмдор шахсига сиғиниш уларнинг бош хусусиятларидир.

К. Поппер уларга тинмай изланишга, мусоҳабага мойил Суқрот рационализмини қарши қўяди. Суқрот шахс онги, идроки чекланганини тан олади, у баҳс, мунозара билан ҳақиқатга етиш йўлини ҳимоя қилади. Суқрот рационализми камтаронадир — "Ҳеч нарсани билмаслигимни билдим."

Ҳақиқий рационализм ақлга, идрокка кўп ишонавермайди, айниқса, уларни илоҳийлаштиришга қарши. Ақл, идрокни илоҳийлаштириш автократизм ва тоталитаризмга олиб келади. У Платоннинг файласуфлар давлатни идора қилишга қодир, Маркснинг пролетариат сиёсий онгли, уюшқоқ ва тарихни яратувчи куч деган қарашларида, Гегелнинг фалсафани (уни алоҳида ақл, идрок соҳаси деб қарагани сабабли) мавҳумлаштириши ва мужмаллаштиришида намоён бўлади. Ушбу таълимотларга фикр устидан мутлақ ҳукмронлик қилишга интилиш хос. Ҳурфикрлик улар чизиб берган модель доирасидагина мумкин. Шу боисдан ҳам К. Поппер автократизмни замонавий тоталитаризмнинг кенг тарқалган кўринишларидан бири деб ҳисоблайди. Аслида ижтимоий тараққиёт, жамият ҳақидаги моделлар фақат метафизик мушоҳадаларга мавзу сифатида қаралиши зарур.

Баҳс, мунозара, раддия тараққиёт моделларининг табиий ҳолати бўлмас экан, улар осонгина догмага айланади. Догма ўзига зид фикрларни ёқтирмайди, ўз эркидан тўла фойдаланмоқчи бўлган кишини кўпчилик — халқ, давлат номидан бадном этади, ҳатто "халқ душмани" деб аташдан, бу билан ўзини тоталитаризм тарафдори ва демократия душмани эканини очиқ намоён этишдан ҳам қайтмайди.

Замонавий автократизм бюрократияни кучайтириш ва ўзига маъқул қонунлар қабул қилиш орқали шахсни, кишиларни тўла итоатда ушлаб туришга интилади. Натижада "қонун устуворлиги" автократияни мустаҳкамлашга қаратилган тоталитар бошқариш усулига айланади. Шахс эрки, ҳуқуқи ва манфаатлари автократияга қурбон этилади...

К. Поппер, дунёни яхшилашга қаратилган рационал режа бўйича тарихни яратиб бўлмайди, деб таъкидлайди. "Аммо онгли тарзда очиқ жамият қуриш бизнинг ижтимоий жараёнларни билишимизга боғлиқдир. Биз олдиндан кўраолишга ўрганишимиз зарур, зеро биз кўролмайдиган оқибатлар мудом бўлади. Шунинг учун ижтимоий фанлар, таълимотлдар инсон фаолиятининг биз олдиндан кўролмайдиган ижтимоий оқибатларига ва ижтимоий жараёнларнинг табиий оқимига, мантиғига таяниши керак." Очиқ жамият назарияси ижтимоий ҳаётни маълум бир режалар, моделлар ва назарларга мувофиқ ўзгартириш мумкинлигини рад этмайди, аммо у демократик институтларни ва уларнинг давлат устидан назоратини кенгайтириш, бирорта мақсад, манфаат амалда шахс эрки, ҳуқуқи, манфаатларидан устун қўйилмаслигига эришиш тарафдоридир. Бу борада у тинмай демократик ислоҳотлар ўтказиб боришга даъват этади. Кишилар ўз жонини ташқи тажовузлардан қандай ҳимоя қилсалар ўз эрки, ҳуқуқи ва демократик институтларни ҳам автократизм ва тоталитаризмнинг ҳар қандай кўринишидан шундай жон-жаҳди билан ҳимоя қилишлари зарур.

Виктор АЛИМАСОВ,
фалсафа фанлари доктори

Тарих

ҚОРЛИ ЎТРОР

(1405 йил, 18 февраль)

Ҳазрат Соҳибқирон Амир Темур етти йиллик юришдан зафар билан Самарқандга қайтгач, бир улуғ тўй ташкил қилиб, бўйга етган набираларини уйлантириб қўйишни ихтиёр этди. Конигил ўланзорида бўлиб ўтган тўй-тантаналарида Пирмуҳаммад Ғазниндан, Халил Султон Луристондан етиб келди, чегараларда нотинчлик бўлгани учун Хуросон ҳокими Шоҳруҳ Мирзога Ҳиротда туриш маслаҳат берилди. Ўша тўйда Улуғбек ва Иброҳим Султон (Шоҳруҳнинг ўғиллари), Ийжал (Мироншоҳнинг ўғли) ва Аҳмад, Сайдиаҳмад, Бойқаро (марҳум Умаршоҳнинг ўғиллари)нинг никоҳлари қайд қилинди. Бу 1404 йил сентябр-октябрда юз берди. Агар эътибор берсангиз, амирзодалар нисбатан ёш бўлишган, бироқ ўша пайтларда ўғил болаларни эсини таниб-танимай никоҳлаб қўйиш одатдаги ҳол ҳисобланган. Балки бу юмушнинг бошқа бир руҳий томони ҳам бордир: умри жангу жадаллар билан ўтган ва ёши ҳам бир жойга бориб қолган мўътабар бобо ўз раҳнамолигида зурриёдларининг бахтли кунини ўтказишни истагандир. Нима бўлганда ҳам, шиддат билан кечган умрнинг қолган лаҳзалари яна ҳам шиддатли ўтганига тарих гувоҳ.

Шундай қилиб, жануб сари уюштирилган музаффар юриш тугаганига беш ой ҳам тўлмасдан тақдир (балки қисмат) кун чиқиш — шарқ тарафни кўрсатиб турарди. Вазият Хитой юришини тақозо этарди.

Бу юришнинг, мислсиз муҳораба бўлиши кутилаётган жангнинг кун тартибига қўйилишида бир нечта инкор этиб бўлмас сабаблар кўрсатилади. Лекин бу сабаблар қаторида енгилмас жаҳонгирлик кайфияти, дунёни бир туғ остида бирлаштириш истаги бўлмаганини, бу — салтанат ҳудудларида тинчликни таъминлаш, яхлитлигини сақлаб қолиш учун қилинган мажбурий чора эканини таҳлиллар аниқ тасдиқлайди.

Ўша пайтда Хитойда Минн сулоласининг вакиллари ҳукмронлик қилар (улар 1868 йили мўғуллардан мустақилликка эришган, энди, аксинча, мўғул хонлари устидан ҳукмронлик қилишарди), ўзларига жуда юқори баҳо бериб, "Биз — осмон ўғиллари, Хитой эса оламнинг маркази" деб жар солардилар. Конигилда ўтган тўйда Хитой элчилари ҳам қатнашган, улар Соҳибқиронга ўз ҳукмдорлари — фағфурнинг мактубини топширган эдилар. Мактуб анчайин беписандлик билан ёзилган бўлиб, унда Самарқанд ҳукмдори "ўғлим" деб аталган, бу ўша замон дипломатияси шартига кўра, қарамлик талаб қилишни билдирарди. Қарам мамлакат эса ўз ҳукмдорига бож тўлаб туриши лозим эди. Бу талабни элчилар Соҳибқиронга етказадилар. Шубҳасиз, ҳозиргача 27 мамлакатни фатҳ этган, оламнинг тўртдан уч қисмини бир туғ остига бирлаштира олган (бобокалонимиз байроғидаги уч ҳалқа шу маънони билдиради) зот учун бундай муомала ҳақорат билан тенг эди.

Разведка маълумотлари ҳам Хитойда ёнверида пайдо бўлиб қолган буюк давлатни хушламаслик кайфияти кучайиб бораётганини, қолаверса, юзма-юз муҳорибага очиқ тайёргарлик кўрилаётганини тасдиқлар эди. Шунданми, бошқа динда бўлган бу мамлакатда мусулмонларни таҳқиқ қилиш кучайиб бораётган эди. Дунёда ислом динининг навбатдаги — саккизинчи янгиловчиси деб тан олинган Амир Темурни бу ҳол ҳам бепарво қолдириши мумкин эмас эди.

Катта салоҳиятга ва қудратга эга бўлган ён қўшни мамлакатдаги бундай муносабат ҳазрат Соҳибқиронни доим безовта қилиб келарди. У Хитой билан рўй бериши мумкин бўлган тўқнашувни кўз олдига келтирар ва шунга зимдан тайёргарлик кўрарди. Етти йиллик юриш асносида ҳам бу вазиятни доим эсида тутди, шунинг учун чегарадаги қалъаларни мустаҳкамлаш, муҳофазани кучайтириш чораларини кўрди. 1401 йил бошларида ўзи билан Ироқда бўлган энг ишончли лашкарбошилардан Оллоҳдодни махсус топшириқлар бериб, чегарадаги Ашпара шаҳрига ҳоким қилиб жўнатади. 1404 йил ёзида эса Туркияда пайтида Бердибек, Тангриберди, Саодат, Илёсхўжа, Давлат Темурни Оллоҳдод ҳузурига сафарбар этиб, Ашпарадан чамаси ўн кунлик йўл ичкарида Бошхумра деб аталадиган бир қалъа тиклашни амр этади. Эҳтимол, ана шу қалъа Хитой фатҳида асосий таянч нуқтаси бўлиши кўзда тутилгандир.

Олдинда таҳликали кунлар турар экан, Соҳибқирон унга бутун тажрибаси ва истеъдодини ишга солиб, жиддий тайёргарлик кўрди. Салтанатнинг бошқа сарҳадларида барқарор осойишталикни таъминлаш борасида амалий чоралар белгилади. Тўйдан сўнг Пирмуҳаммад Мирзони ҳузурига чорлаб, зарур топшириқлар берди ва уни Қобул, Ғазнин — жанубий-шарқий тарафга йўллади. Миср султонига махсус хат ёзиб (бу хатнинг эни қарийб 1,5 метр, узунлиги 34,5 метр бўлган), уни доимий ҳушёрликка ва ҳамкорликка чақирди. Бошқа мулк ва қалъаларда ҳам қўшимча эҳтиёт чоралари кўрилиб, тажрибали бошлиқлар билан кучайтирилди. Барча ҳудудларга чопарлар юборилиб, қўшиннинг кайфияти тафтиш қилинди, улар тўла ҳарбий тайёргарлик ҳолатига келтирилди. Хитойга сараланган отлиғ ва пиёда икки юз минг сонли лашкар билан ҳужум қилиш ҳисоби олинди. Тайёргарлик ва таъминотнинг юқорилиги билан бир аскар ўн аскарнинг қувватига эга эди. Улар шу даражада жисмоний жиҳатдан бақувват, ҳарбий жиҳатдан тажрибаси юқори, қурол-аслаҳа, озиқ-овқату кийим-бошдан таъминланган эди. Йўл-йўлакай катта шаҳарларда мўл-кўл озуқа ғамланди, қўшин билан кўплаб туя ва биялар бирга эдики, уларнинг сутини соғиб, ичар эдилар. Ҳазрат Соҳибқирон катта қўшиннинг ўнг қаноти (баронғорга) набиралари Халил Султон ва Аҳмад Мирзони бошлиқ тайинлаб, Тошкент, Шоҳруҳия ва Сайрамда қишлашни буюрди. Бошқа набираси Султон Ҳусайн қўмондон бўлган сўл қанот (жавонғор) эса Туркистон ва Сабронда қишлаши лозим эди.

Мунажжимлар юлдузлар ҳаракатини кузатиб, зафарли юриш учун энг мақбул кунни белгилаб бердилар. Амир Темур қўшиннинг ғўл (марказий) қисми билан ҳижрий 807 йил, жумод ул-аввал ойининг 23-сида, (1404 йил, 27 ноябрь) пайшанба куни Самарқанддан чиқди. Оқсулотга етиб келганда қаттиқ совуқ бўлиб, қалин қор тушганди. Аёзнинг забти шунчалар баланд эдики, кўпларнинг қулоқ-бурунларини совуқ уриб кетди. 25 декабрда Оқсулотдан қўшин йўлга чиқиб, Сирдарё устини қоплаган қалин муз устидан ўтиб, 14 январь куни Ўтрорга етиб келади. Ўтрор ўша пайтда мавқеи баланд қалъа-шаҳарлардан бўлиб, мўғуллар ғоратидан кейин Соҳибқироннинг ўзи қайта тиклаган ва обод қилган эди. Ундаги жомеъ масжиди, энг муҳими — жуда бой кутубхонанинг шуҳрати муаррихлар томонидан жуда баланд пардада мадҳ этилган. Машҳур қомусий олим Абу Наср Фаробий ҳам унга яқин шаҳарда туғилган. Буюк ипак йўлида, жуда қулай ҳарбий стратегик нуқтада жойлашган бу манзил Чингизхон қўшинларига жиддий қаршилик кўрсатгани билан тарихда машҳур. Саҳройи босқинчилар деярли биринчи марта шу жойда катта талафот кўрадилар. Мудофаа жанги узоқ давом этади, охирида қалъа енгилгач, ғазабга келган Чингизхон жами тирик жонни (ҳайвонларни ҳам) қириб ташлаш, ҳатто ғиштларни майдалаб, қайта тикланмайдиган ҳолатга келтириш ҳақида фармон беради. Ўтрор фожеаси босқинчилик юришлари силсиласида энг даҳшатли воқеалардан бири сифатида эсланади.

Ўтрорга Бердибек ҳоким қилиб тайинланган ва у жиддий тайёргарлик билан Соҳибқиронни кутиб олади. Меҳмонлар тўла жойлашишга улгурмай, бир нохуш ҳодиса рўй беради: улар қўнган уйга ўт тушади. Оловнинг шашти жуда баланд бўлиб, аранг ўчирадилар. Бу воқеа кўнгилларга ғашлик солиб қўйди. Боз устига аъёнлар ҳар неча ёмон-ёмон тушлар кўрардилар. Ҳаво эса қаҳрига олиб, баттар қор буралар, совуқ кучайгандан-кучаярди. Гўё фалак кутилаётган бир фалокатдан хабар берарди. Соҳибқирон эса танг бўлар, одам юбориб йўллардан хабар олдирарди. Улар йўлларни қалин қор босганини (баъзи жойларда икки найза бўйи), асло ўтиб бўлмаслигини маълум қилардилар.

Шу кунларда Тўхтамишхоннинг элчиси Қорахўжа ундан мактуб билан келади. Хатда Тўхтамиш ўз пушаймонлигини изҳор этиб, кечирим сўраган эди. Соҳибқирон Хитой юришидан қайтгач, Жўчихоннинг улусини унга топширишни ният қилиб қўяди. Бироқ бу ва бошқа ниятлар амалга ошмай қолиб кетади — қазои қадар ўз ҳукмини бошқача ўқийди.

... Бу воқеалар рўй бергандан сўнг йиллар ўтгач, Буюк Темурнинг ҳаёти кўплаб ривояту ҳикоятларга мавзу бўлди. Гоҳ тарих ҳақиқатига яқинлаштириб, гоҳ соф афсонавий руҳда ровийлар қиссалар тўқидилар, олимлар асарлар ёздилар, шоирлар қасидалар битдилар. Улар қанча гўзал, мукаммал бўлмасин, Соҳибқироннинг ҳаёти мислсиз ва ягоналигича қолаверди.

Халқ китоби "Темурнома"да нақл қилинишича, Мовароуннаҳрда Соҳибқирон туғилганини, у кўплаб мамлакатларни фатҳ этиб, ҳукмдорларни тахтдан маҳрум этишини Рум, Ироқ, Хуросон, Ҳиндистон, Фаранг, Хитой, Ўрус мамлакатлари подшолари тушида кўриб, Бухоро амири Баёнқулихонга чопарлар юборадилар ва алоҳида белгили чақалоқни топиб, ўлдиришни талаб қиладилар. Мозори Шайхда яширинган сандиқ ичидаги олти ойлик Темурни маҳв этишга келган элчиларни ғойибдан бир қўл пайдо бўлиб, бошини танидан жудо қилиб ташлайверади. Фақат Хитой элчиси бу илоҳий фаришталарнинг иши эканини, фаришталар эса итдан қочишини билади ва болани қўлга олади. Воқеани баён этар экан, қиссахон ўлдирилган олти элчининг мамлакати Темурга тиз чўкишини, Хитой эса бундан холи эканини қайд этади.

Бир манбада эса "Мажму фи аҳром аннужум" ("Юлдузлар ҳукми асрори") деган фолбинлик қомусида биринчи Соҳибқирон 33 йил умр кўради, иккинчиси пайғамбарлик мақомига эришади ва биринчисидан 30 йил ортиқ умр кўради, учинчиси бутун дунёни эгаллайди ва иккинчи Соҳибқирон кўрган умрдан (63) биринчи Соҳибқирон яшаган йиллар рақамларини қўшгандан (3+3=6) кўп умр кўради (63+6=69) деб ёзилгани баён этилади. Балки Аллоҳ томонидан мислсиз куч-қудрат билан зийнатланган зотнинг умри поёнига етиб бораётганини ўзи ҳам сезгандир ва чала қолиб келаётган бир юмуш — Хитой билан орани очиқ қилишни тезроқ адо этишга шошилгандир.

"Самарқанддан 76 йағоч узоқ" *(Шарафиддин Али Яздий)* ликдаги Ўтрорда эса қаҳратон совуқ давом этар, ҳар бир ўтаётган кун бир синоатдан гувоҳлик берарди. Шаъбон ойининг 10-, чоршанба (11 февраль) куни Соҳибқироннинг мижози ўзгариб, иситмаси кўтарилади. Касаллик аломатлари анча олдин зоҳир бўлган, ҳазрат тез-тез оғриниб турарди. Энди катта юриш арафасида тобининг қочиши Соҳибқиронга ёмон таъсир этди ва астойдил тавба-тазарру қилиб, Аллоҳдан шифо сўради. Машҳур табиб Мавлоно Фазлуллоқ Табризий тинимсиз муолажа қилди. Бироқ бир дардни даволаса, бошқаси хуруж қиларди. Соҳибқироннинг касали авж олса-да, ақли-ҳуши жойида, мунтазам қўшиннинг аҳволини суриштириб турарди.

Аммо дарднинг бедаво эканини билди ва қазога ризо бериб, оиласи ва яқин сафдошларини чорлаб, васиятини баён этди: "Фаҳм этаяпманки, руҳ қуши қалб қафасини тарк этишни ихтиёр қилди, Аллоҳ даргоҳидан паноҳ тилайман ва сизларни унинг марҳаматига топшираман. Мен дунёдан кетсам, оҳу фиғон қилмангларки, ҳеч фойдаси йўқдир. Фақат Яратгандан гуноҳларим учун кечирим сўрангиз ва руҳимни фотиҳа, дуо-ю такбир билан шод этингиз.

Алҳамдулиллоҳким, бугун Эрону Туронда бирон кишида мажол йўқки, бизга муҳолифат қилса. Аллоҳ-таолодан умидим борки, гарчи гуноҳим кўп бўлса ҳам бир жиҳатдан менга раҳмат қилғай — мазлумларни золимлар дастидан ҳимоя қилдим. Менинг давримда зўрлардан ожизлар зулм кўрмади. Агарчи дунёнинг тайини ва саботи йўқ экан, негаки менга вафо қилмади — сизларга ҳам вафо қилмайди..."

Соҳибқирон ана шу изҳорида набираси Пирмуҳаммад Мирзони тахт вориси этиб белгилайди, ҳаммани унга итоатда бўлиб, бўйинсунишини тайинлайди: "Сизлар, керакки унга мутиъ бўлиб, иттифоқ билан унинг айтганларини бажарсангизлар, салтанат бузилмайди ва мусулмонларга ташвишу заҳмат етмайди. Шунда менинг неча йиллик меҳнатларим зое кетмайди".

Шундан кейин ҳозир бўлган амирзодалар ва бекларга бу васиятларга оғишмай амал қилишлари ҳақида онт ичишларини сўради. Соҳибқирон ҳузурида бўлган набиралари — Мирзо Улуғбек, Иброҳим Султон, энг яқин беклари — Шоҳ Малик, Шайх Нуриддин ва бошқалар изтиробга тушиб, йиғладилар. Айниқса, садоқатли лашкарбошилари Шоҳ Малик ва Шайх Нуриддиннинг алами зиёда эди. Улар Соҳибқироннинг деярли барча юришларида сафдош бўлдилар, унинг бир ишораси билан денгизларда тўфон қўпганини-ю, қуруқликда бўрон турганини кўп бора кўрдилар. Музаффар лашкар қаршисида мамлакатлар ва ҳукмдорларнинг қай тақлидда таъзимда бўлганларига гувоҳ бўлдилар. Бугун эса ана шундай мислсиз ғалабаларнинг раҳнамоси фано ва бақо оламида муаллақ турибди. Бекларнинг қирғинбаротлардан тош қотган дийдаси ёшга тўлди, улар ўзларини ҳар ёнга уриб: "Жонимиз садақа, кошки сизнинг эмас, бизнинг жонларимизни олса", деб фарёд чекдилар. Соҳибқирон: "Фойдаси йўқ, кетмоқ фурсати келди. Сизлар ишларингизда мардона бўлинглар", деди. Беклар яна қайта-қайта онт ичдилар. Улар яқин атрофдаги фарзандларга хабар юборсак, улар сизнинг дийдорингизни кўрсалар, деб таклиф билдирдилар. Ҳазрат вақт танглигини, дийдор қиёматга қолганини изҳор этди. Фақат сўнгида "Магар фарзанд Шоҳруҳниким, бу замонда уни кўрмадим", деди.

Бу сўзларни эшитган Сароймулкхоним ва бошқа аёллар ташвишга тушиб, Соҳибқироннинг аҳволидан безовта бўлдилар. Ҳазрат Соҳибқирон фарзандлари томон қараб, охирги насиҳатларини баён этди: "Мамлакат ҳаёти ҳақида айтган ҳар бир гапимни қулоғингизда тутинглар, камбағаллар ва фақирларнинг тирикчилигидан бохабар бўлинг-лар. Қиличнинг сопини маҳкам ушланглар, токи мендек подшоҳликда муродга етгайсиз..."

Касаллик хуруж қилди. Ташқарида ҳофизлар "Қуръон" тиловати билан машғул эдилар, улардан Мавлоно Ҳайбатуллоҳга ичкарига кириб, Соҳибқироннинг бош тарафида хатми Қуръон қилиш ишораси бўлди. Кеч тушди. Намозшом ва хуфтон орасида ҳазрат Соҳибқирон тавҳид калимасини қайта-қайта такрорлаб, омонатини Яратганга топширди. Бу воқеа ҳижрий 708 йил, шаъбон ойининг 17-си (1405 йил, 18 февраль) чоршанба куни рўй берди.

Шундай қилиб, куёшнинг уфқ сари сафари Ўтрорда поёнига етди. У ўз сайрини жаннаторо Шаҳрисабздан бошлагани ҳақ гап. То тириклик дунёси мавжуд экан, бу сайру сафар, бу қаҳрамоннома қайта-қайта ривоят қилинаверади. Бу ривоятлар кеча ва кундузнинг такрорланиши сингари давомий бўлаверади. Зеро, ҳаёт бардавом, тириклик бардавом. Бинобарин, куёш ҳам яна қайта чиқиш учун ботади, дейдилар.

... Юз йиллар ўтди. Соҳибқирон Амир Темур ҳазратлари бўй кўрсатган заминда ҳуррият шамоллари эсди. Ўзларини буюк боболарига қондош деб билган бир тўда ёшлар махсус экспедиция уюштириб, Ўтрор тупроғига қадам қўйдилар. Ҳозир бу жойда жон асари йўқ, икки юз гектардан иборат ҳувиллаган майдон симлар билан ўраб қўйилибди. Фақат тадқиқотчилар, қизиқувчиларгина ташриф буюришар экан. Ёшлар борган кун, таассуфки, шамол туриб, қаттиқ совуқ бўлди. Гарчи куз фасли бўлса-да, ўша аёвсиз қиш аёзи тарқамагандек эди. Балки Замин олти аср олдинги мислсиз йўқотишнинг изтиробини ҳамон унута олмагандир...

Ҳаким САТТОРИЙ

Йўқлов

УҲАМКАСБИМ ВА БИРОДАРИМ АБДУВАҲОБ ПИРМАТОВНИ ХОТИРЛАБ...

Биз у билан узоқ муддат кўришмагандик. Қучоқ очиб келди-ю бағримга сингиб кетди ва ҳамишаги ҳазилини такрорлади.

— Бир маза қилдингизда, а? Катта одам кичик одамни қучоқласа... оҳ, бундан ортиқ роҳат борми?

Унинг жуссаси кичик эди. Аммо вужудида ана шу кичик жуссага сиғмайдиган, айтса ақл бовар қилмайдиган мустаҳкам ирода ва улкан қудрат мужассам эди.

Ирода деганим шуки, гарчанд У журналист бўлса-да, улуғ бир идораларда ишлади, номини айтса жуда кўплар ялтоқлана бошлайдиган лавозимларда меҳнат қилди. Аниқроғи, уни уззукун ишлатишди, қўлидан кўп нарса келишини билиб — тинимсиз қора меҳнат қилдиришди, ақли тўкислигини пинҳона тан олган ҳолда юзага чиқаришмади, тил учида мақтаб ишларини битириб олишди. Дўппи тор келиб қолганда эса... Уни сотишди, писта пўчоғидай пуфлаб ташлашди.

Кайфият зўр бўлган пайтларда У бир сўзни тинимсиз такрорлайди: "Во, ажабо!"

Бу — Унинг яхшиликларга ва ёмонликларга, эзгуликлар ва фисқу фужурларга, мурувват ва мусибатли, тароватли ва тавқи лаънатли бу дунё ишларига қўл силтови эди. Ҳар қандай шароитда ҳам ўзини ва ўзгаларни овутгувчи сўзи эди Унинг. Баъзи-баъзида бисотидаги бор-йўқ қойиши ҳам шу эди: "Во, ажабо!"

Пистанинг пўчоғидек қадрсизланган, дўст-ёрлари-да ундан ўзини олиб қочадиган дамларда У вилоят газетаси — "Дўстлик байроғи"га ишга келди. Дўсти Раҳим Рўзиев уни ишга таклиф қилди. Аммо у даргоҳга-да сиғдиришмади. "Коммунистик мафкурани оёқости қилган одам партия газетасида ишлаши мумкинми?" деган савол кўндаланг қўйилди. Бу саволни ҳам бегоналар эмас, энг аввало, ўзи билан бир сафда ишлаган "дўстлари" ўртага ташлаганди. У таҳририятга жимгина келиб, жимгина (2-3 ой) кетди. Кейин билсак туман "агропром"ига мутахассис сифатида ишга олинибди.

Шу ўринда ўқувчида "коммунистик мафкуранинг оёқости қилиниши" нимадан иборат деган савол туғилиши, табиий. У туман партия комитети ташкилий бўлими мудири бўлиб ишларди. Унинг ягона айби тумандаги жанозалардан бирига қатнашганлиги эди. Комфирқа эса ўз принципларига қарши борган одамни кечирмасди.

Иродаси мустаҳкам деганимизда шуларни назарда тутгандик. У барча кўргиликларни сабот ва чидам билан енгди. Унга бу ишда сигарет ҳазрати олийлари кўп ёрдам берган бўлса, ажабмас. Агар У чеккан папирос пачкасини бир-бировига улаб чиқса, Ер шарига нақд 2 та белбоғ бўлади.

Унинг вужудидаги улкан қудрат шундан иборатки, Унинг қарийб йигирма йил журналистика билан шуғулланмасдан туриб, бу ишга қайта тушгач, ҳеч кимдан тайсаллаб ўтирмади ва қийинчиликларни мардонавор енгиб, ўз номини яна кўрсата олди. Уч-тўрт йил ичида Республиканинг энг яхши журналисти деган номга сазовор бўлди. Унинг йигирма йил қишлоқ хўжалиги, бошқарувнинг ташкилий тизимларида — ишлаганлиги мавзуни чуқур таҳлил қилиши ва газетада долзарб муаммоларни тезкорлик билан олиб чиқишида жуда-жуда асқотди.

— Умримнинг кўп пайтини қоғозбозлик билан ўтказиб юборганимга ачинаман, — деганди бир гурунгимизда У, — фақат журналистика билан шуғулланишим керак экан. Олим қизил (курсдоши Олимжон Усановни у шундай дерди)га қаранг, ўз касбининг АСига айланган.

Аммо қисқа фурсатда У ҳам АСга айланиб улгурганди, бироқ У ўзининг ишидан қаноатланмасди. Зеро, қаноат Унинг назарида таназзул билан баробар эди. Ана шундай пайтларда ҳам Унинг вужуд-вужудидан бир сўз отилиб чиқарди:

— Во, ажабо!

У орамиздан индамасдан кетди: ҳеч ким билан хайрхўшлашмади ҳам, алвидо ҳам айтмади. Ҳеч кимга имо қилмади. Шу сатрларни ёзаяпман-у, Унинг жанозаси куни бизга ҳамроҳлик қилган Ҳамроқул домланинг гаплари ёдимга тушади:

— Бу кулфатга чидаб ўтиргандим, аммо тобут кўтарилганда аёлининг ноласига бардош беролмадим, кўзларимдан дув-дув ёш тўкилди.

Ҳа, ўша онда нафақат унинг, маросимга тўпланган юзлаб инсонларнинг уяси бузилган қушдек уввос солаётган Муаззам опанинг ноласидан юраклар эзилди: "Нега ташлаб кетаяпсиз, мени ҳам олиб кетинг, ахир қаерга кетсангиз, бирга олиб юрардингиз-ку!.."

Бу ноладан еру осмон ларзага келди.

Йиғламаган ҳам йиғлади.

Ҳамма кўз ёш тўкди, ҳеч кимга йиғи армон бўлмади. Аммо Унинг армонлари то рўзи маҳшаргача ёритиб ётувчи хонаи туробига ўзи билан кетди. Унинг армонлари ёзувчи ва журналист аёли Муаззам опага, фарзандлари, Сизу биз — дўсти биродарларига юк бўлиб қолади. Улардан бири, назаримда, энг яхши публицистик асарларини саралаш ва китоб ҳолида чоп эттиришдан иборат. Бу ҳаммамизнинг олдимиздаги бурчимиз ва қарзимиздир.

У анча олислаб кетди. Кечагина ҳазил-мутойиба қилиб юрган одамингнинг бирдан йўқолиб қолганига кўникишинг қийин бўлар экан. Назаримда, гўё ҳозир эшик очилиб, аввал оппоқ сочлари кўринади, кейин бус-бутун У баралла овозда қичқиради:

— О, Болиев (у негадир мени фамилиям бўйича чақирарди)! Во, ажабо!

Эсиргап БОЛИЕВ

Назм

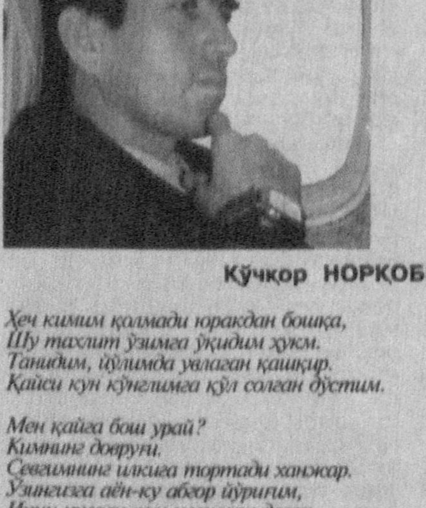

Кўчкор НОРҚОБИЛ

Ҳеч кимим қолмади юракдан бошқа,
Шу тахлит ўзимга ўқидим ҳукм.
Танидим, йўлимда увлаган қашқир.
Қайси кун кўнглимга қўл солган дўстим.

Мен қайга бош урай?
Кимнинг довруғи.
Севгимнинг илкига тортади ханжар.
Ўзингизга аён-ку абгор йўриғим,
Икки қулоғи ҳам кесилган девор.

Ҳеч кимим қолмади.
Юракдан бошқа,
Хиёнатни кўрдим,
Кўрдим ғарликни...
Деворингга урган пешонам қақшар,
Юрагим туш кўрар беғуборликни...

1989 ЙИЛНИНГ БАҲОРИ

Журналист Сафар ОСТОНга

Телефонлар титраяр совуқ симлардан
Шикоятлар оқур, азоблар оқур,
Тор хона... юракни баттар ўртаюр
Тор хона... вужудни руҳсизлик ёқур.
Сафар Остон!
Бунда юрак толиқар,
Сафар Остон! Кетдик,
ҳовлида баҳор!..

Кенгликларда кезган бахтли онларни
Эслайсиз столга суяниб турган.
Сизни банди этган телефонларнинг
чинқириғи егай шоирликни ҳам.
Сафар Остон!
Бунда асаб толиқар,
Сафар Остон!
Кетдик.
Қирларда баҳор.

Ҳали ўқилмаган чала саҳифа,
Зуриққан юрак зоар, эрмаклар.
Телефонлар нотинч, ўкинч, таҳлика
Йиғлар боланликда қолган эртаклар
Сафар Остон!
Бунда не ҳаловат бор,
Сафар Остон!
Кетдик,
Сурхонда баҳор.

Бугун нечанчи бор Сизни сўрашгай,
Кимдан обрў кетган, кимнинг мансаби.
Жонсиз телефоннинг-да ғазаби тошгай:
"Наҳот бу одамнинг тошдир асаби...
Бир кун бизсиз қолган шул қўнғироқзор"
Сафар Остон!
Кетдик,
Кетмоқда баҳор.

Оғир-ку умринг баҳори кетса,
Бошни чулғаб олса қиров отлиғ ғам.
Не гап,
Йигирма йил шеър чала ётса,
Бир куни ёзилмасин мақолалар ҳам.
Кетдик!
Сафар Остон!
Юрак тўлди-ку.
Кетдик!
Сафар Остон!
Баҳор келди-ку.

БУРГА

Жилмаярди пойгакда доим,
ожизлигин яшириб зўрға.
Қуллуқ қилиб боқар мулойим
Ким чақирар экан деб тўрга.

Бироқ ҳасад юрагин ўртар—
кўрдим кўзи ёшланишини.
Англамасдан кунлари ўтар
Тўр ўзидан бошланишини.

Етмоқликни қилади орзу —
Тўр унинг-чун муқаддас — Каъба!
Майли, жони узилса рози,
Тўрга чиқсин бир маротаба.

Бир куни эса...
Кўзлари тинди,
Омад уни ўтқазди тўрга.
Бургутларга учмоқни энди
ўргатмоқчи бўларди бурга.

***

Жилмайиб кўксимга урасан, майин
Жилмайиб қулашни ўргандим...
Бошимга-ку чиққанинг тайин,
Бошимга етмасанг бўлгани...

Ўртаниб ўрлайди
ўт ўмганимда —
Гўзал макрларга чўмар дун ёди...
Сенинг ғавғоларинг ютмаганимда,
ёқиб юборардинг дунёни...

***

Зулмат қўрқинчлимас,
Агар кўксингда
Бир чўғ ўчмаса бас
Ёриб чиқасан.
Ўзингни маҳкам тут
Умид бир нафас
Кўнгилдан кетмаса
Дардни йиқасан.

Ёлғон базмларда
Лолагиз санам
Лашкарга айланган
Макрларини
Биллур қадаҳларга
Жойлаб йўлласа
Бошим,
Қулашин кўр
Марднинг барини.

Менинг гапим эмас...
Қадимиятнинг
Эрларнинг йиқмоқнинг
Ёлғиз усули —
Майпараст даврлар
Қора ниятли
зотлар қурол этди
Аёл ҳуснини.

Неча давронлари
Ололмади ўч,
Довулларда бошим,
Тик турмоқлик — кўрк!
Аёл синовига
Дуч келмагин ҳеч
Кўзни кўр қилувчи
Ёруғликдан қўрқ.

***

Ер олмадан каттамас
Кафтингга сиғар олам.
Елкангни тут осмон паст,
Суяб турган, жон болам.

Бу дунёнинг юкими —
Оғир этар дард-алам.
Нега қаддинг букилди
Кўтариб тур, жон болам.
Оғирлик қилса олам,
Майли, мен тушиб турай.
Ташлаб юборма, болам
Дунёни бутун кўрай...

ОДАМ

Туғилмоқнинг ўзи хавф-хатар,
Гарчанд ҳаво таъқиқланмаган.
Азроилнинг қўлида дафтар
Ўтиб қўйсанг бас, йўқламасдан.

Туғилдингми, кўникмоқ керак
Бахтни ўйлаб топдинг-ку инсон.
Йўқ, шунчаки урмайди юрак —
Кўкрагингга қилади исён.

Бир юзинг оқ, бир юзинг қора,
Ҳар балога етади фаҳминг.
Ўт қўясан еру кўк аро
Гоҳ майсага келади раҳминг.

Қай зотларнинг қонини тўкиб,
Чўчитмаса кўзлардаги дод.
Ҳайратим йўқ — йиғлаб, тиз чўкиб
Севдим деса кимнидир жаллод.

Тавба қилдим,
Яратган гувоҳ.
Қайга бошлар кўнгил хоҳиши.
Жисми-жони чилпарчин, гуноҳ!
Шеър ёзиши мумкин фоҳиша.
Гоҳо гулсан. Гўзал, беғубор,
Гоҳида тиғ тарки оламсан.
Одамсан-ку, худо бехабар
Сен иблисдан тарқалмагансан...
Чақмоқларни синдирган фикр...
Лек савобдан кўндир заволи.
Ерни ютиб юбормас шукр
Инсон деган сўзнинг уволи.

Тилсим

ДУО

Мен бир аёлни танирдим. У ҳеч кимдан, одамлардан ҳеч нарса сўрамас, сўраса фақатгина дуо сўрарди:

— Илтимос, дуо қилинг!

... сафарга чиқяпсизми, илтимос, йўл бўйи дуо қилиб кетинг...

Дуо... Илтижо... Бу ҳақда ўйлар эканман, болалигимни эсладим. 5-6 ёшларимда дуо мен учун митти қўлларимни жуфтлаштириб, юзимга суртишдан иборат эди. Аллоҳдан нима сўрашни билмасдим. Ота-онамнинг тилакларига омин, деб ўтирардим, холос.

Улғая бошладим. Шунда ҳам яхши ниятлар мен учун орзу шаклида эди. Аслида Яратгандан ёрдам сўраб, сўнгра мақсад сари интилиш кераклигини ҳали англаб етмагандим. Солиҳа бувим бор эди. Туйқусдан унинг дуосини эшитиб қолдим. Дунёнинг энг гўзал сўзларини шивирлаб ўтирарди гўё.

Мен Раббимга илк бор нима деб ёлворганимни эслай олмайман. Онам менга дастлаб Аллоҳни танитди-ю, шу кундан дуо қилиш истаги қалбимга кириб келди.

* * *

Дуолар, илтижолар, кўз ёшлар, илтиниш, ёлворишлар Тангри даргоҳига юксалади. Мен учун энг кўп дуо қилган, шубҳасиз, онам бўлса керак. Чунки ёруғ дунёга келган кунимдан бошлаб, она дуосига муҳтож эдим.

Гули ЗЕБО

Ўзингни англаб ет!
Mustaqil gazeta HURRIYAT

Муассис: Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократиялаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: Исмат ХУДОЁРОВ

Таҳрир ҳайъати: Турсунали АКБАРОВ, Хуршид ДЎСТМУҲАММАД, Азамат ЗИЁ, Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Наим КАРИМОВ, Ҳаким САТТОРИЙ (масъул котиб), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Раҳмон ҚЎЧҚОР

«Hurriyat» kompyuter markazida Elyor UBAYDULLAYEV tomonidan sahifalandi.

Газета Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида 034-рақам билан рўйхатга олинган. Бичими — А-2.

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 16-уй. Тел-факс: 41-49-91. Тел: 41-52-72, 144-25-06.
E-mail: hurriyat@uzpak.uz

Индекс:
Якка обуначилар ва ташкилотлар учун — 233

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Манзил: Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Навбатчи муҳаррир: Муҳиддин АБДУРАСУЛОВ

Ⓡ — тижорат белгиси.

Топшириш вақти — 21.00
Топширилди —
Буюртма — Г - 271
Т: 3121

Таҳририятга юборилган мактуб ва мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.